Landsforeningen
MARTIN A. HANSEN

Nyhedsbrevet nr. 22

JUNI 2021

Indledning

Med Hans-Ole Hansens død har familien især, men også Landsforeningen, mistet et livsvidne, et vidne om faderens, Martin A. Hansens, liv og virke. Hans-Ole Hansens engagement og de spor, han satte, fremgår af de nekrologer, som følger med dette Nyhedsbrev, som naturligvis bærer præg af hans død.

Salum ved Allerslev står tom nu, endegyldigt. Men Lille Salum, som rummet på Liselund, hvor Martin A. Hansen Samlingen nu etableres, hedder, fyldes i disse dage med bøger, malerier, personlige ting og meget andet, som gør, at vi i Landsforeningen kan glæde os til at byde velkommen til indvielse d. 20. august. Praktiske informationer udsendes til medlemmerne.

Coronakrisen har også for Landsforeningen medført aflysninger og udsættelser, herunder generalforsamlingen. Den afvikles lørdag d.10.juli. Indkaldelse med angivelse af sted og tidspunkt samt dagsorden udsendes senere til medlemmerne.

Udover at fuldføre arbejdet med plancheudstillingen i Strøby, som blev påbegyndt af Hans-Ole Hansen, og arbejde ihærdigt frem mod åbningen af Martin A. Hansen Samlingen, er vi i Landsforeningen optaget af temaet Martin A. Hansen og Skolen, som udmøntes bl.a. med bogudgivelse i 2022. Derudover sikrer gode lokale kræfter i og omkring Strøby, at Digterruten og arealerne omkring de enkelte rutepunkter er i god stand.

Dette Nyhedsbrev er redigeret af Henning Nørhøj, Haslev og Mette Lise Rössing, og jeg vil, nu når jeg ved generalforsamlingen udtræder af bestyrelsen og går af som formand, benytte lejligheden her til at ønske jer alle en rigtig god sommer. Den kommer nu!

Ole Juul

Indhold

275: Nekrolog (Kristeligt Dagblad)
276: Nekrolog (Politiken)
277: Etnologen Hans-Ole Hansen in memoriam
278: Mindeord (Kristeligt Dagblad)
279: Tale ved Hans-Ole Hansens bisættelse
280: Tale ved båren uden for kirken
281: Oplæsning ved bisættelsen
282: Link til billeder og film
283: Link til fotos fra bisættelsen
284: Afmagtens forunderlighed
285: Nyt om Martin A. Hansen og skolen
286: Lille Salum på Liselund
287: Om den nye bog om Ole Wivel
288: Stevnsgruppen
289: Til Martin A Hansens arvinger
290: Påskeklokken. Martin A. Hansens novelle om opstandelsens under
291: Boghæfte om Martin A, Hansen som digter og historiker
292: Bo Christensen: ”Vidnerne fra Stevns”

275: Nekrolog (Kristeligt Dagblad)

Ole Juul, form. f. Landsforeningen Martin A. Hansen

Hans-Ole Hansen, 1939-2021

Da jeg i 2015 blev valgt ind i bestyrelsen for Landsforeningen Martin A. Hansen og overtog formandsposten efter foreningens første formand, kom jeg til at arbejde sammen med en særdeles aktiv bestyrelse, hvor bl.a. Hans-Ole Hansen sad. Hans-Ole Hansen havde i 2009, 100-året for Martin A. Hansens fødsel, sammen med andre fremsynede personer, dannet Landsforeningen. Sammen med sin hustru, nu afdøde Dorthe Hansen, og Martin A. Hansen forskeren Anders Thyrring Andersen og Hans-Oles søster Mette Lise Rössing, havde Hans-Ole Hansen i 2014 afsluttet arbejdet med et særdeles fremsynet projekt, som igennem årene har været Landsforeningens 'ansigt' udadtil: Digterruten Digter og Landskab – Martin A. Hansen på Stevns. Digterruten med sine 6 lokale rutepunkter, som hvert år besøges af adskillige grupper og enkeltpersoner, danner i dag forbillede for andre litterære selskabers arbejde med at skabe lignende digteruter landet over. Arbejdet dengang og Hans-Ole Hansen virke i Landsforeningen indtil sygdom for få måneder siden gjorde, at han måtte trække sig fra bestyrelsen, vidner om et levende og respektfuld engagement i formidlingen af sin fars forfatterskab. Hans-Ole Hansen var som historiker særdeles grundig og pædagogisk i sin formidling, hvilket var tydeligt i de arbejdsopgaver, han påtog sig i Landsforeningen. Han var yderst visionær i sine bestræbelser på at markere forfatterskabet, hvilket bl.a. kan aflæses i den plancheudstilling, som Landsforeningen inden længe kan åbne for offentligheden. Plancherne udstiller – ud over information om Landsforeningen arbejde – vigtige temaer fra et forfatterskab, som levede videre i sønnen og dennes arbejde for på nye måder at synliggøre faderens tankeverden.

Det har været berigende at arbejde sammen med Hans-Ole Hansen i Landsforeningen, især når han knyttede tråde tilbage til de år, hvor han sammen med sin far foretog sakraltopografiske undersøgelser i landskabet. Arbejdet blev for den dengang 16-årige brat afsluttet med Martin A. Hansens alt for tidlige død i 1955, men påvirkningen sad i drengen livet ud. Således vakte Martin A. Hansen sin søns interesse for historien, og allerede som

gymnasieelev byggede Hans-Ole Hansen sammen med nogle venner sit første stenalderhus på en lånt nabogrund, hvorfra idéen blev skabt til det, der først kom til at hedde Historisk-Arkæologisk Forsøgscenter i Lejre, nu Sagnlandet Lejre, og som fortsat udvikles efter hans mangeårige indsats frem til 1986. Landsforeningen Martin A. Hansen har med Hans-Ole Hansens død mistet et livsvidne, som på sin helt egen måde tog arven op. Nu, hvor 'Salum', den gamle præstegård i Allerslev, hvor Martin A. Hansen levede i sine sidste år og som Hans-Ole Hansen overtog, nu står tom, er det af uvurderlig betydning for Landsforeningens arbejde med formidling af forfatterskabet, at der i disse dage etableres en Martin A. Hansen Samling på Liselund v/Slagelse. Også dette arbejde levede Hans-Ole Hansen med i til det sidste.

Æret være hans minde.

276: Nekrolog (Politiken)

Lars Holten, direktør Sagnlandet Lejre

Hans-Ole Hansen, forfatter og stifter af Historisk-Arkæologisk Forsøgscenter, Lejre (i dag Sagnlandet Lejre)

Den 3. maj 2021 gik Hans-Ole Hansen bort, og Danmark har mistet en gudsbenådet og besjælet fortæller og sand pioner inden for eksperiment-alarkæologi og levende historieformidling. Hans-Ole havde den særlige gave at kunne sanse og leve sig ind i historien og gøre den lyslevende, spændende og nærværende for andre gennem ordets magt, håndens kundskab og en ukuelig optimisme. Disse talenter gjorde, at han har sat sig markante og varige spor i dansk historieformidling. Det kan man forvisse sig om ved besøg i Sagnlandet Lejre, tidligere Historisk-Arkæologisk Forsøgscenter Lejre. Her fik Hans-Ole i 1964, kun 24 år gammel og knap færdig med sin uddannelse i Materiel Folkekultur (Etnologi) opbygget en kulturhistorisk perle for forsøg med fortiden i et af Danmarks smukkeste sagnomspundne landskaber.

Jorden stillede Knud Holstein af Ledreborg til hans rådighed efter en lang vandretur rundt i landskabet med Hans-Ole, der som en anden Gefion vistnok fik pløjet et større areal ud af den historieinteresserede greve end planlagt. En

stærk bestyrelse fik Hans-Ole også etableret. I den sad både Nationalmuseets karismatiske direktør og rigsantikvar P. V. Glob, professor Axel Steensberg fra Københavns Universitet, Knud V. Jensen fra Louisiana og den tidligere undervisnings-minister Jørgen Jørgensen. Med deres opbakning og med godt 300.000 kr. i støtte fra Carlsbergfondet fik Hans-Ole sammen med andre ildsjæle og talrige frivillige opbygget "Jernalderlandsbyen" som eksperimental arkæologisk forsøg over tre år. Et byggeri som både fik stor medieinteresse og tusinder af besøgende, der ville opleve fortiden blive levende på nærmeste hånd, når der blev pløjet med ard og stude, kløvet egestammer med økser og kiler og bygget, klinet og tækket jernalderhuse med baggrund i den nyeste arkæologiske viden. Som i al pionerindsats mødes nye tanker og måder at bedrive videnskab og formidling på også med skepsis. Det oplevede Hans-Ole også. Men næppe nogen i dag kan vel forestille sig et seriøst kulturhistorisk museum, der ikke rækker ud, inddrager sine gæster og skaber rum for børnenes nysgerrige udfoldelse. Det gjorde Hans-Ole som den første, da han hurtigt så potentialet i den gode, folkelige formidling. Derfor fik han allerede i 1967 etableret skoletjeneste og lejrskoler og en publikumstjeneste. Her fulgte også et åbent, arbejdende Potteri og Vævestue, hvor dygtige pottemagere og vævere lige siden har genskabt fortidens husgeråd og klædedragter, senest til Nationalmuseets nye permanente vikingeudstilling, der åbner juni 2021.

Snart kom også Landbohusene til og et stenalderområde. Siden 1965 har generationer af skolebørn, familier og turister frekventeret Lejre for at blive klogere på fortiden og de generationer før os, som vi alle står på skuldrene af. Mange af disse har haft den særlige oplevelse at være "fortidsfamilie" og prøve at bo og leve som en jernalderfamilie og opleve den respekt, man får for håndens kunnen og værdien af det stærke fællesskab, der opstår, når man forlader sin trygge ramme og begiver sig ud i en uvant levevis. At Hans-Ole skulle få fortællingens nådegave og interesse for vor forhistorie skyldes ikke mindst hans far, forfatteren Martin A. Hansen, der med stor indlevelse skrev sin helt personlige Danmarks historie i bogen Orm og Tyr båret af tanken om ættens og slægtens arv og viden, der gives videre generation efter generation med forståelse for traditionens betydning og fornyelsens vigtighed. Hans-Ole er nu selv blevet en den af den store slægtshistorie, men har givet en vigtig arv videre til kommende generationer. Hans-Ole nåede heldigvis at få den glæde at opleve at modtage ridderkorset samt at se hans hjertebarn "Forsøgscentret", nu som Sagnlandet Lejre, fortsat udvikles efter hans mangeårige indsats frem til 1986. Med tiden fik Sagnlandet Lejre både Hendes Majestæt Dronningen som protektor og flere store fondsdonationer

fra private fonde til projekter, han levende fulgte med i og besøgte. Os, der havde fornøjelsen af at opleve hans vidende og sanserige fortællinger og mærke hans engagement og nysgerrighed er taknemmelige over det, han har delt og skabt. På bedste vis har Hans-Ole selv levet op til vores fjerne vikingers fyndige visdomsord: Fæ dør, frænde dør. Også jeg selv dør. Et jeg ved som aldrig dør, dom over død mands dåd. Tak for din dåd, Hans-Ole.

277: Etnologen Hans-Ole Hansen in memoriam

Kaare Vissing Andersen

Med etnologen, historikeren og forfatteren Hans-Ole Hansens død den 3. maj mistede Brønshøj et vigtigt vidne til sin lokalhistorie. Ganske vist boede han kun de første elleve af sine 82 år i bydelen, men det var som søn af den berømte forfatter, Martin A. Hansen, som han delte utallige oplevelser med – ikke mindst i Utterslev Mose. Hans-Ole blev født den 21. marts 1939 som den første af ægteparret Vera og Martins to børn. Indtil sommeren 1940 boede familien i lejligheden på Fjenneslevvej 16, 3. sal, hvorefter den frem til 1950 boede i huset, Skolevangen 21. Det var her, Martin A. Hansen skabte sine store romaner, Jonatans Rejse, 1941, Lykkelige Kristoffer, 1945, og Løgneren, 1950 med meget mere. Og det var her han i sin sparsomme fritid – med lige dele respekt for håndens og åndens arbejde – inspirerede Hans-Ole til den beskæftigelse, som siden skulle gøre ham til den fremmeste pioner inden for museumsverdenen. Hans-Ole og hans søster Mette Lise mistede meget tidligt begge deres forældre: Martin A. Hansen døde i 1955, 45 år gammel, og tre år efter døde Vera. Sorgen knækkede dog ikke de to mentalt stærke søskende. Således byggede Hans-Ole allerede som gymnasieelev et stenalderhus sammen med nogle venner, hvormed han lagde grunden til sin siden så epokegørende indsats som skaber af oplevelsescentre.

Allerede mens Hans-Ole studerede etnologi, skabte han i 1964 med opførelsen af en jernalderlandsby Historisk-Arkæologisk Forsøgscenter i Lejre, der fik stor mediebevågenhed, og hvortil der blev knyttet en skoletjeneste, så Danmarks skoleelever kunne få et levende indblik i fortiden. Han var leder af centret, i dag kaldet Sagnlandet Lejre, frem til 1986. Da var der bud efter ham til at skabe noget lignende i den anden ende af landet, og

den 18. april 1992 (årsdagen for Slaget ved Dybbøl i 1864) kunne dronning Margrethe indvie Historiecenter Dybbøl Banke med dets skaber og leder, Hans-Ole Hansen, ved sin side. To år forinden havde hun givet ham ridderkorset for hans enestående indsats.

Da Martin A. Hansen den 20. august 2009 ville være fyldt 100 år, var Hans-Ole blandt stifterne af Landsforeningen Martin A. Hansen, hvis formål det er at udbrede kendskabet til et af landets vægtigste forfatterskaber. Næsten helt frem til sin død var Hans-Ole foreningens bedste aktiv, som den eminente erindrer og fortrinlige fortæller han var. Dette kom ikke kun til udtryk som guide og foredragsholder, men også gennem skrevne erindringer og oplæsning af nogle af sin fars noveller på cd. Aldrig har en søn vel æret sin far så respektfuldt og naturligt som Hans-Ole – ikke kun ved at formidle faderens værk, men tillige ved at skabe sit helt eget i dennes ånd!

Æret være Hans-Ole Hansens minde.

På sin fars 110-årsfødselsdag den 20. august 2019 genså Hans-Ole Hansen med stor glæde sit barndomshjem i Skolevangen 21 for første gang siden 1950 – takket være husets nuværende beboer, Ove Lyngsies gæstfrihed. Hans-Ole kvitterede med fortællingen om en dramatisk begivenhed i haven under 2. verdenskrig. Foto: Kaare Vissing Andersen

278: Mindeord (Kristeligt Dagblad)

Sven Skovmand, forfatter

Vi kender vist alle N. H. Simonsens pragtfulde billede af soldaterne, der forsøger at redde en af de danske kanoner ved Dannevirke. Indsatsen virker imponerende, men lykkedes den?

Hans-Ole Hansen søgte at finde svaret, efter at han var blevet leder af Historiecentret Dybbøl Banke. Han genskabte situationen med kanonen og de folk, der skulle trække den. Og han kom hurtigt til det resultat, at opgaven ikke kunne løses. Kanonen kunne i det højeste blive trukket et par meter, fortalte han mig senere.

Fremgangsmåden var typisk for Hans-Ole Hansen. Gennem forsøg søgte han at finde ud af, hvordan tingene virkede. Det gjaldt med kanonen, som det gjaldt med de huse, han brændte af i Lejre for at se, hvordan en brand påvirker konstruktionen.

Hans-Ole Hansen var et geni, og som alle genier kunne han være besværlig. Men det forringer ikke hans indsats, som alle historisk interesserede må være glade for.

279: Tale ved Hans-Ole Hansens bisættelse

Mette Marbæk, sognepræst i Haraldsted

En ordbog vil fortælle os, at en ildsjæl er en person, som ofte ulønnet arbejder begejstret og ivrigt for en hjertesag: en der brænder for en sag. Det er en person, der udviser brændende entusiasme eller stor begejstring.

Og når jeg ser de billeder for mig, der ligger i familiens stak af billeder, eller i fotos sat op ude på forsøgscentret, så er det af en mand der er i gang med en hjertesag. Han spørger ikke hvorfor, men hvordan og ved hvilken måde. Han graver, bygger op, flytter sten og fortæller med en brændende entusiasme, og begejstring. Han brænder for sin livsopgave.

Og dét var Hans-Ole. En ildsjæl.

Han satte opgaven og gik til opgaven med al sin energi. Med de store armbevægelser, der skal til, når man tager livtag med et helt landskab. Han brugte sin idé og sit talent og lod det brænde igennem, hvad der var bydende nødvendigt, men som det er med alt i livet, så har det en pris. Den ild, der brænder i os, kan også være en uro, der ikke kan slukkes. Med til ilden kommer der også det uregerlige og det lidt ustyrlige. Ligesom det altopslugende også kan brænde på bekostning af andet, der ikke blev tid til. Sider der også var i Hans-Ole. Der var både temperament og stort fokus.
Og så ligger der på bordet ved siden af billedet af den arbejdende mand, et billede af Hans-Ole i døren til Salum. Hvor han kigger ud og hilser på. Med en vis mængde stolthed – og med en hjemmevanthed.

Og med de to billeder ser vi en mand der leder efter svar på vores baggrund, vores ophav, og samtidig er dybt rodfæstet i sin egen baggrund.
Eller som han selv udtrykte det, da han blev spurgte i et interview, om én enkelt tanke som han håbede at kunne give videre til andre: ”at sanse historien fra et fundament af solid viden, som en del af enhver mands liv”. ”Luk øjnene” kunne han sige, ”og fornem duftene fra datiden, måske en lugt af røg…” Og så var han i gang med fortællingen, der blev trukket ud af et stort dyb af viden og indsigt.

Hans-Ole var optaget af, hvad han var rundet af - hvad vi som folk og kultur er rundet af.
I det store perspektiv af vores baggrund i den fædrene, ja tidligere slægters jord.

På et mere intimt/nært niveau – optog hans erindringsglimt ham. Jeres baggrund i et forfatterhjem, Mette, og en barndom, der var præget af jeres fars store arbejde og værk. Her ser vi glimtet af den lille dreng, der sad på tværstangen på sin fars cykel, mens de to kørte sammen til Stevns til farmoren. Til Kristine.

Sønnen der var ude med sin far og mærke historien, når den blev fortalt i landskabet omkring lejre.
Slægten, vores historie, vores baggrund var vigtig for Hans-Ole.

Men hvor jeres far skrev historie, ville Hans-Ole ud og sanse den.
At grave ned i dybet, at undersøge, begribe og forstå.

Og så fortælle!!

Hans Oles CV er langt. Lejre, Dybbøl, Samsø. Hans insisteren på at arbejde med eksperimental-arkæologi og medvirken til, at det har fået den plads, det har i dag inden for forskningen. Hans tillidsfulde ledelse og kreativitet. Hans tanker om formidling, som vi dårligt kan forestille os hvor banebrydende de var, når vi står i dag og oplevelser og erfaringer er blevet en gængs del af museers formidling.

CV'et er langt og væsentligt. Og I kender det, mange af os har fulgt det og ved at det står som rig arv efter Hans-Ole. Ildsjælen.

Og så er der de andre sider af livet, der skal tales frem i dag.

Der er de to unge mennesker, Mette og Hans-Ole, hvis liv præges endegyldigt i tabet af begge forældre i en alt for ung alder.

I fandt begge jeres livsvej, men når vi i dag står og ser på Hans-Oles liv, så har savnet og sorgen løbet som en rød tråd igennem det, startende her.

Og så er der ilden, der brænder i de elskendes hjerter. Og Hans-Ole oplevede at finde stor kærlighed. Ungdomskærligheden i Bodil, der ikke kunne stå for den unge mand, der mødte op i vikingehjelm for at møde sin svigerfar. Sammen havde de et ungdomsliv, med liv og mennesker på Salum og henad vejen blev det til familieliv, da I, Thøger og Vigdis, kom til og Salum blev det mere fredelige omdrejningspunkt for jeres barndom. 'Ikke en gængs far' siger I. Forstået som, at det nok ikke var ham der sad til forældremøder, men det var ham der mødte op med påfuglefjer i hatten og åbne sandaler, når han skulle modtage på stationen. Farverig. Han forsøgte på sin måde at vise jer sin verden – fyldte Volvo 'en med campingudstyr og tog jer med ud at se nordens historie – og ikke hotellerne på Mallorca. Og selvom meget kan siges om en

far, der havde sin livsopgave ude i det bakkede landskab, så har I fortalt mig, at I var aldrig i tvivl om, at han elskede jer. I hans fravær, var der også et andet nærvær. Han bakkede op om jeres livsbeslutninger og givet den frihed, der gjorde at I har kunnet stå selvstændigt. Og man finder også i jeres sprog den arv i bærer med jer fra ham og jeres mor.

Og så oplevede Hans-Ole den senere store kærlighed, der blev til livsledsagelse på alle niveauer, da han og Dorte fandt sammen. Sammen havde de et arbejdsfællesskab og et livsfællesskab. ”Historiebyggerne”, som nu bliver deres fælles titel.

Og med stor sorg oplevede Hans-Ole at tage afsked med dem begge. Og han forstod at hengive sig til sorgen og bære den med sig. Måske det var en del af den ild i ham – han levede sig ind og tog afsked med en stor kraft.

Sorgen er ikke kun en fortælling om det, man har mistet, men i lige så høj grad om det, man aldrig kan miste.

Når vi lader os hvile i sorgens strøm, opdager vi, at den bærer os, og at den fører os frem til den indsigt og det valg, at livet er livet værd.
Og det opnåede Hans-Ole i sin sorg. At se at trøsten er, at der ingen trøst er – fordi det er livsbekræftende, at man har turde gribe så fast i et andet menneske, at tabet af det føles som at en del af en selv rives væk.
Hans-Ole overgav sig til sorgen, når han mødte den. ’Savntiden’ som han kaldte det. Og han viste dermed, hvor stort det var, at han havde elsket og den elskede var mistet. Men det var sorgen værd.

Livet, med alt hvad der kommer med, er livet værd.

Og det er måske noget af det han forsøgte at give videre i sine små erindringsglimt, som han medbragte til os alle ved bestemte lejligheder. Det var det han ville give videre, når han sad til jul og talte med jer, hans børnebørn og lod jer spørge frit. Om alt. Og derved viste hvilken plads I havde i ham.

Livsilden blev roligt til en hjertesag og ideer, der også skulle fortælles og formidles.

Om godt en uge hører vi i alle landets kirker om ilden der gløder på tungen, om den fælles ånd, der gør at alle kan forstå og begribe hinanden. Den ånd der sætter os i forbindelse med hinanden.
Og det er en vigtig del af fortællingen om mennesket – fra vi begynder at fejle, fra syndefald, til forsoning, og så ja hen til en fremtid hvor vi forstår hinanden. Med fælles ånd. Lige her kan vi forstå hinanden for en stund og det kan give os en fremtid og en mulighed for tilgivelse, når vi senere ser hinandens fejl.

Vi forstår det andet menneske, når det lyser op og viser sig selv.

Sådan er det for os mennesker.

Sådan er det for Hans-Ole.

Og i det lys kan vi se den brændende sjæl med alt hvad den var.

Hans-Ole døde fredeligt i det hjem han skulle vende tilbage til igen og igen igennem livet, Salum. Mæt af dage, efter den sidste tid at være omgivet af den nærmeste familie, der så til ham, talte med ham og hjalp ham.

Fred være med Hans-Ole
Fred være med os alle
Amen

Mette Marbæk er datter af Anne E. Jensen, som er kusine til Hans-Ole og Mette

280: Tale ved båren uden for kirken

Jens Thøger Hansen, søn af Hans-Ole Hansen

Jeg har mistet min far. I en alder af 59 år. Han blev 82 år. Det er ikke ualmindeligt.
Sådan var det ikke for min egen far, Hans-Ole.

Min far mistede sin far da han var 16 år. Og sin mor da han var 19 år.
Det satte præg på hans liv. Efter min mening.

Vi er i slutningen af 1950'erne og på vej ind i tresserne. Alt kunne lade sig gøre. USA, Presley, James Dean, West Side Story. Her kommer ungdommen. Vi kan selv. Rend mig i traditionerne. Store og animerede fester på Salum. Selv lå jeg vågen i en fjern afkrog af huset, men løbende velbesøgt af glade kvinder, der skulle se til sønnike.

Far arvede et meget stort veletableret netværk skabt af hans far Martin A Hansen og hans mor Vera Hansen. Det var afgørende for den endnu ikke myndige og forældreløse drengs videre udvikling. Og pengene fra Martin A Hansens forfatterskab var betydende for at mulighederne lå åbne.

Og alt var muligt, i hvert fald i min fars øjne. Ingen begrænsninger. Intet kunne mislykkes. Alt kunne lade sig gøre. Og lod sig gøre (næsten). Kun egne evner, vilje og iderigdom var den begrænsende faktor i min fars trang til at skabe. Trangen og forfatterpengene blev lagt i bakkerne i Lejre: Historisk Arkæologisk Forsøgscenter, siden Oldtidsbyen. I dag Sagnlandet. Og – vel at mærke - intet - som i intet – der blev skabt af min far var for egen vindings skyld.

Mette, præsten i dag, bad mig for et par dage siden at sætte ord på min far. Jeg valgte et, men sagde det ikke til præsten: Utilpasset. Utilpasset i ordets bedste forstand. Utilpasset i ordets kærligste forstand. For der skal en utilpasset til at forandre det tilpassede. Der skal en utilpasset til at skabe.
Sit halve liv viede Far til sit forsøgscenter i Lejre. Et center, der af den tids museumselite blev betegnet som noget uvidenskabeligt pjatteri (mine ord). Eksperimenter, arbejdende værksteder havde intet med museer, historie-formidling og arkæologi at gøre. I dag anses Forsøgscenteret (Sagnlandet) af

mange - også eliten - som pioneren indenfor historieformidling og arbejdende værksteder.

JA; Der skal en utilpasset til at skabe godt for os. Godt for alle. Og på vejen var der også nogen der slog sig på ham. Men sådan skal det være med en pioner. Nogen slog også igen. Det måtte Far sande i 1986. Her mødte den ”utilpassede” i bestyrelseslokalet sit endeligt i form af elite og økonomisk tænkning. Den på det tidspunkt ”tilpassede” bestyrelse satte på beklagelig måde min far fra sit livsværk. Efter mere end 25 års hårdt arbejde for udviklingen af centeret fik han en rå fyreseddel og kun efter hjælp af gode folk udefra blev han - per konduite - tildelt 6 måneders løn. Far havde ikke en ansættelseskontrakt. Hvad skulle det til for. Så tak og farvel.

Samme år døde min mor Bodil. Et forfærdeligt år. Der var Far i knæ. Rigtig, rigtig meget i knæ.

År senere gjorde Dronning Margrethe ham til ridder af Dannebrog for sit arbejde med Forsøgscenteret i Lejre. Tak for det. Far var dybt taknemmelig og stolt over denne orden resten af sin levedage. Den hænger der foran på kisten.

Far rejstes igen af Dorthe, hans anden hustru. Og sammen skabte de to på den bare mark nye og i dag meget anerkendte værker, hvor Dybbølcenteret er det mest kendte beliggende på noget af den mest hellige jord her i Kongeriget, nemlig Dybbøl Banke. Den bedrift skal der en utilpasset til. Skyde med kanoner og geværer og inviterer tyskere til fælles parade med danske soldater. På Dybbøl Banke. Det var hård kost for mange. Og modstanden var stor. Men Far holdt stand. Også takket være Dorthe.

Landsforeningen Martin A Hansen er min fars og fasters værk, drevet frem de seneste år - efter min mening - også af savnet efter forældrene. I hvert fald for min fars vedkommende. Det blev nemlig tydeligere og tydeligere med årene. Sammen udviklede de to søskende koblingen mellem forfatterskab og landskab. Endda så godt at de – og Landsforeningen - har fået stor anerkendelse. Et parløb mellem den utilpassede Hans-Ole og den vel nok mere disciplinerede søster Mette. Det kunne godt give anledning til meningsudvekslinger. Men endte vist altid med at Mette fik ret og Far kaldte Mette ”sin kloge søster”.

Far var aldrig kommet nogen vegne uden kvinder; sin mor og hans anden hustru Dorthe. Tror jeg. De gav Far al den støtte og styrke, der var nødvendig for at lykkes.

Desværre slog de sig også på ham. Det så Far ikke altid, og når det endelig var tilfældet, så var det måske for sent. Desværre. Men i hans sind fyldte de alt. I hans liv fyldte de alt. Heldigvis blev han med alderen bedre til at udtrykke sin kærlighed og taknemmelighed på måder som blev værdsat. Han blev lidt mere ”gentleman” og lidt mindre vikingehøvding - dog uden at overdrive.

Selv har jeg til tider haft medlidenhed med min far. Tænkt at skulle være efterkommer af MAH. Der var altid store forventninger til, hvad denne søn kunne bedrive af kunst, formidling, skriverier, digtning, fortælling osv. Som ung følte jeg hurtigt, at den bås skulle jeg ikke ind i. Så det gjaldt om at lave noget helt andet og lægge afstand til alt med forfatterskab og museumsformidling. Jeg spillede fodbold, læste ikke rigtigt bøger, blev ingeniør og i det hele tiden søgte at lægge en vis distance til den verden, jeg faktisk var rundet af. Med årene har det ændret sig. Jeg er min far og mor taknemmelig for alt det, de lagde i mig af lærdom, kultur- og landskabsforståelse, ture i det fri og ferieoplevelser i det nordiske. Noget, Anja og jeg i dag med stor glæde og fornøjelse gør sammen med vore to døtre. Og som de begge allerede nu siger, de vil fortsætte med. Så med tiden kan jeg nok i lighed med mange andre konstatere, at jeg her på mine ældre år forstod min far mere og mere.
Ligner ham mere og mere. Også i udseende. DOG tilpasset, hvis jeg selv skal sige det.

Og kære Far: Jeg er glad for de ture i det danske og udenlandske, vi to fik sammen de seneste år. Den oplevelse at rejse sammen og opdage at man tænker ens, bemærker det samme, foretrækker det samme og vælger det samme. Uden at det nødvendigvis først skal udtrykkes i ord. Det være sig kortlæsning, landskabsoplevelser, måden at arbejde sammen på. Og en god øl. Tak for det.

Da jeg vel var 7 år, kom min mor – måske med vilje - ved en anledning til at sige, at Far ønskede, at ”Fool on the Hill” blev spillet, når han skulle begraves.

En sådan bemærkning glemmer en syvårig ikke. For en far er udødelig.

Jeg har selv forstået sangen ud fra sin titel, ”Fool on the Hill”, som ”Fjolset” på bakken. Man kunne måske også sige: den ”utilpassede” på bakken. Det passede fint til min forståelse som barn af alt det der skete omkring centeret. Bakkerne i Lejre. Og senere bakkerne i Dybbøl. Og der var aldrig noget som var normalt. Eller tilpasset.
Som hos mine venner.

Men måske lå der noget større i det for Mor. Det med ”the Fool on the Hill”. Det tror jeg i dag. Teksten tolkes af nogen som en hyldest til den - ja - den utilpassede.

Den, der har set noget, de andre ikke har set endnu. Jeg læser nu fra en google-søgning (gud hjælpe mig): Fool on the Hill kan tolkes som en hyldest til den anderledes, den fordomsfrie og den ægte tænkning. "Narren" på bakken er klog og uretfærdigt bedømt af konformister.
Konformister, der ikke udfordrer sandheden, men nedgør og tager livet af nytænkning og nybrud. Konformisterne hader manden på bakken, fordi de ikke forstår ham. Men "fjolset" ved, hvad de laver, og vælger ikke at svare eller ændre i deres behov for at hade det, de ikke forstår. Hvorfor skulle ”fjolset” argumentere med egentlige konformister, når man i stedet kan bruge sin tid og energi på at løfte og se den naturlige skønhed.

Måske var det dét, der forenede Far og Mor og bragte dem sammen. Far som den geniale utilpassede ener. Mor der ville ud og væk fra den gård i Dalby hun var opvokset på. Hun ville ikke det tilpassede. To oprørere. To utilpassede. - Og alligevel.

Til ære for Far - og Mor - skal vi nu høre ”Fool on the Hill”.

Jeg vil på vegne af min søster og mig selv sige tusind sige tak til alle, som er med os her i dag. Tak til alle som har sendt hilsner. Tak til dem, der ville være kommet, men hvor Coronaen holdt dem hjemme.

Tak til dem, der har støttet og hjulpet min far gennem livet.
Både som dreng. Som ung. Som voksen. Som ældre. Og som gammel.

Tak til Lars Holten og hans dejlige kollegaer på Sagnlandet, som på en værdig måde tog min far til sig, når han var i centeret. Han var stolt og imponeret af

det han så. Det er vi andre også. Tak for, at han kunne slutte sit liv i forsoning med Forsøgscenteret.

En tak til Ole Malling, der altid stillede op, når Far havde behov det. Gjorde Fars ideer og tanker mulige på fotografier og i levende billeder.

En tak til afdøde Knud Holstein, Greve af Ledreborg og dengang ejer af de bakker, Sagnlandet ligger på i dag. Knud gjorde rigtig meget godt for min far. Og det synes jeg, Holstein-familien skal vide.

En særlig tak til Carsten, som var min fars nabo her i Allerslev. Du har været en fantastisk hjælp og udvist en fantastisk omsorg for min far i de seneste år. Og især i den allersidste tid. Tusind tak for det, Carsten.

Coronaen har desværre umuliggjort at vi kan invitere jer alle på kaffe og lidt at spise. Det er simpelthen ikke muligt. Dog vil den nære familie samles når Far om lidt køres bort.

Kære alle - igen tak for at komme og vise en sidste hilsen til min kære far, Hans-Ole Hansen, Lejre.

281: Oplæsning ved bisættelsen

Mette Lise Rössing

I 1952 udkom ”Orm og Tyr” og vores far, Martin A. Hansen, forærede os hver et eksemplar af bogen. Jeg var 9 år og Hans-Ole 13. Vi fik begge en fyldig dedikation med i bogen.

Hans-Oles dedikation blev af stor betydning for ham – en slags ledetråd. Når I går ud af Allerslev kirke vil I, i våbenhuset, finde en stor keramisk tavle, tegnet af Ullrich Rössing og fremstillet af Fuldby keramik.

På tavlen står den tekst som far skrev til Hans-Ole i ”Orm og Tyr” og som jeg nu vil læse:

Forstummet er mødrenes lyse dagsviser
og deres tyste gråd når hun kom,
den altid kommende sorg. Hvem kender dem nu?

For længst har fædrenes blånende plovfurer
tabt sig i marken, som skibenes kølspor i havet.
Bort rejste menneskets mening og navn, hvem kender dem nu?

Skønt vindenes digte og skovenes suk er de samme,
skønt solens bane og skyernes sejl er de samme.
Stands, unge rejsende, lyt ind i dit sind.

Se udover det disede land, som Gud længe undte din stamme,
da kan du høre det stille og skimte det usynlige.
Da får det glemte lykke at leve igen
og give dit hjerte en dyrebar hjælp.

Hans-Ole fortolkede digtet og den keramiske tavle på følgende måde:

”Digtet befinder sig som en landsby midt i et område med marker, skove og naturforhold, som en ældgammel vished og tryghed. Her står du.

Først angives menneskets dødelighed og slægternes gang og det svindende minde om dem, som var engang. Men her står du.

Derpå åbenbares en visdom om at ethvert menneske vil kunne påtage sig en ro i sindet, der gør det muligt, bagud i tid, at se det usynlige og høre det uhørlige, hvis du for en stund befrier dig for livsøjeblikkets støj”.

(Hans-Ole Hansen)

282: Link til billeder og film

Ole Malling

Link til et billedudvalg med fotos fra Hans-Ole Hansens livslange virke i kulturhistoriens tjeneste, Dels som helt ung og så sent som sidste sommer – alle billeder optaget i Sagnlandet Lejre, som Hans-Ole stiftede og drev frem til 1986 under navnet Historisk-Arkæologisk Forsøgscenter Lejre.

https://www.dropbox.com/sh/2v2xyuc19zajaeb/AAC95LlkzX5BwiQ3GiQs_i8aa?dl=0

Link til film om Hans-Oles virke på Lejre egnen

https://vimeopro.com/user2562845/hans-ole-hansen

283: Link til fotos fra bisættelsen

Ole Malling

https://www.dropbox.com/sh/tfr4pbwsoc0sklg/AACDDnYYW5ciqc0b1GA-51PTa?dl=0

284: Afmagtens forunderlighed

Ida Gammelmark Bøgh, stud.theol. og næstformand f. Landsforeningen Martin A. Hansen

”Er Øjnene i stand til at se det afmægtige, ser de også det forunderlige”
— Martin A. Hansen: ”Det daglige Skolearbejde”, 1946

Hvad er indholdet af lærerens gerning? Hvis du spurgte Martin A. Hansen omkring 1945, hvor han afsluttede 15 års virke som skolelærer for at give sig hen til digtningen, ville han svare dig, at lærerens rolle er dobbelt, at læreren er både underviser og opdrager. Det er den dobbeltrolle, du kan læse om i denne artikel. Jeg skriver om den, fordi den slår udfordringer an, som ikke er

mindre aktuelle i dag end dengang: læreren som udspændt mellem ideal og virkelighed; mellem at gøre sit arbejde ordentligt, og gøre sin pligt overfor staten; dannelsens uoverkommelighed; og ikke mindst den afmagt der findes overalt, hvor der arbejdes med mennesker. Det skal forhåbentligt vise sig, at Martin A. Hansen kan sætte ord på udfordringer, der åbenbart knytter sig nærmest universelt til det at holde skole og hjælpe os med at opdage afmagtens forunderlighed.

Når Martin A. Hansen forestiller sig læreren, som én der har to roller, så er det en spejling af dels skoleloven fra 1814, hvor det lyder, at der i børnenes undervisning skal tages hensyn til at "danne til gode og retskafne Mennesker", dels den sekulariserede udgave fra 1937, hvor skolens formål er "at fremme og udvikle Børnenes Anlæg og Evner". Her viser det sig nemlig, at undervisningen ikke kun er en kundskabsmeddelelse og gold oplysning, men også omfatter det, at danne eleverne som mennesker og borgere. Læreren er opdrager, der nok er lidt gammeldags udtrykt her, men det betyder, at lærerens ansvar rækker ud over det, der kan måles og vejes:

"Det er under alle Omstændigheder svært at være Lærer. Det er fordømt svært, naar man indser Gerningens Afmagt. Når man opdager sine korte Arme og sine svage Ord. Undervisningen, vanskelig nok, er dog noget endeligt, den kan fuldbringes, den minder dog om et Stykke Haandværk man kan faa færdigt og give fra sig med et roligt og tilfreds Sind. Men Opdragelsens Problem er endeløst, synes mere uoverkommeligt, des klarer man ser det [...] Og her kan kun Dilletanten tro, at faglig Dygtighed er det eneste saliggørende, her skal noget dybere til, aabent Sind, Tro. Ja, Opdrageren kan indse, at det faktisk er en egen Uvidenhed, der skal til, han skal kunne gøre sig enfoldig ved mangen Lejlighed, saa han kan undre sig [...]"
(Martin A. Hansen: "Det daglige Skolearbejde", 1946)

Som det fremgår af citatet, er undervisningen – med de udfordringer, der selvfølgelig knytter sig til den – den letteste del af lærerens arbejde. Det er den, fordi man kan afslutte undervisningsforløb om fx det moderne gennembrud og både vide og bevise, at eleverne nu ved hvad de skal indenfor dette område. Her rækker det at være en dygtig lærer, der kan sit stof og ved, hvordan man skal formidle det på en virksom måde. Sværere er det med opdragelsens opgave. Det er her, hvor det endeløse viser sig. Kunne man virkelig måle dannelse, så ville det være nemt nok. Kunne man slå alle over én kam ville det også lette opgavens byrde betydeligt. Men det kan man bare ikke. Man kan ikke forlade sig på flid og gribe tilbage i sin faglige kunnen. Som Martin A. Hansen skriver, så er det her, hvor der skal noget dybere til.

Dette dybere er noget, der ikke er til rigtigt at sætte en finger på. Det er en menneskelig egenskab, en evne til at sætte sig selv i elevens sted, det handler om en forbindelse til det dybeste lag af vores eksistens, der ikke lader sig beherske af læringsmodeller eller pædagogiske badutspring, hvor velmenende de end måtte være. Dannelsen sker nemlig ikke under tvang, men under frihed, og i lærerens afmagt. Det er dét, Martin A. Hansen mener, når han skriver, at opdrageren må gøre sig enfoldig og uvidende, eller, som han skriver i essayet "Udvikling og Uddannelse — lidt om Praktikundervisningen" fra 1946: ”Rigtig Lærer bliver man ved at gaa i Lære hos dem, man skal belære. Det Kursus maa en Lærer tit tage om, naar han vil holde sig frisk”.

Min mor havde en kristendomslærer ved navn Ruth, og når hun i dag tænker tilbage, så betoner hun altid, at Ruth kunne fortælle historier, så min mor glemte tid og sted. Under fortællingerne om Jonathan i hvalens mave, babelstårnet, Jakobs stige til himlen og Daniel i løvekulen dansede billederne for hendes øjne, og disse historier blev for min mor nogle, som hun tog med sig, fordi de stod så levende for hende. Min mor er selv en fantastisk fortæller, og det er nok hendes skyld, at jeg i dag næsten ikke kan tænke på Rumleskaft uden at gyse, fordi hun én gang har malet det lille onde væsen for mine øjne, og fortalt en historie om ham. For Martin A. Hansen har fortællingen en afgørende plads i den måde, hvorpå børnene i særligt de mindste klasser tilegner sig viden på. Det, der gør fortællingen til et gunstigt redskab for læreren er, at børn for det meste engagerer sig følelsesmæssigt i en god fortælling. Som historielærer vidste han, at drengene i hans undervisning havde brug for fortællingen for at tilegne sig Danmarks historie. Landets historie kunne ikke slå rigtig rod i dem, hvis den ikke blev fortalt, men blev gengivet sterilt og i frygt for at være moralsk. Han skriver således i 1940:

”De moderne Bøger, som hellere vil tale til Børnenes Erkendelse end til deres Følelser, er bange for Skildringer, der sætter Sindet i Bevægelse [...] Følelserne giver netop Læreren Lejlighed til at give Drengene en dybere og rigere Erkendelse.” (”Folkets Danmarkshistorie”, 1940)

Det er, når sindet sættes i bevægelse, når Læreren vover fortællingen, at dannelsen kan ske. Fortællingen er derfor et redskab for læreren i den uoverkommelige opgave, jeg beskrev ovenfor.

Så hvad er indholdet af lærerens gerning? Det er det tvedelte: uddannelse og dannelse. Hvor den ene opgave kan afsluttes, kan man ikke blive færdig med den sidste. I dette ligger afmagten, klar til enten at tage modet og glæden fra én, eller, som Martin A. Hansen peger på, vise os det forunderlige der er, når man arbejder med ”menneskemateriale”: Nemlig at dét, der er ude af vores

hænder, blomstrer på måder vi ikke havde forestillet os. Det sker når vi har ryggen til, har mod til at være stille og uvidende, eller måske mens vi fortæller en historie. Det er dét, der er afmagtens forunderlighed.

Jeg vil slutte denne lille artikel af med hvad man vel kan kalde et trøsteord til alle lærere. Fra én tid til en anden, men udfordringerne (man fristes til at sige på forunderlig vis) lyder velkendte:

”[Læreren] er for belastet, han maa først og fremmest være dygtig, præstere synlige Resultater. Og der er hundrede Ting at gøre, som saadan set ikke kommer hans egentlige Opgaver ved. Der er Spænding mellem ens Viden om det ideale og saa Nødvendigheden af at Nøjes med det Halve. Det trætter, trykker, udpiner mangen en Lærer før Tiden. Og dog er det den samme Viden, der kan holde en frisk. Er Øjnene i Stand til at se det afmægtige, ser de ogsaa det forunderlige.”
(”Det daglige Skolearbejde”, 1946)

285: Nyt om Martin A. Hansen og skolen

Ida Gammelmark Bøgh, stud.theol. og næstformand f. Landsforeningen Martin A. Hansen

På trods af de begrænsninger, som Corona har sat for alle det sidste års tid, har Landsforeningen fortsat arbejdet for at udbrede kendskabet til Martin A. Hansens skoletanker. Det største projekt på tegnebrættet er en genudgivelse af dels de centrale skoletekster, kendt fra Ole Wivel og Hans Røpkes samling fra 1968 i bogen Martin A. Hansen og Skolen og sammen med dem essays over teksterne skrevet af både skolefolk, litterater og teologer. Det ser ud til at blive en udgivelse, der kan give nye vinkler på aktuelle problematikker knyttet til det at drive skole, og som er i Martin A. Hansens ånd. Vi glæder os meget til at fortælle mere om bogen, som lige nu forventes at udkomme i foråret eller sommeren 2022. Ud over bogudgivelsen er det værd at nævne det frugtbare arbejde, som Landsforeningen har med Dansklærerforeningen, hvor vi lige nu planlægger to ”webinarer” i efteråret 2021, der skal fokusere på skoletankerne både nu og da. Datoer kommer snart, og vi håber I vil se med på skærmen, selvom det for mange ikke er det foretrukne medie. Jeg vil personligt sørge for, at det bliver nemt at tilgå, og sørge for, at der er hjælp at hente på dagen for webinaret, hvis teknikken bøvler. Hvis man således har

lysten, men ikke helt modet, skal man være velkommen til at kontakte mig. Mere information vil følge senere. Jeg har desuden fået lov at bidrage med en kort artikel til Dansklærerforeningens blad DANSK samt Grundtvigsk Tidendes skolesektion.

Det har været ærgerligt, og et stort tab, at vi ikke har kunne gennemføre seminarer med vidende og gode oplægsholdere, og mange af os har nok savnet at mødes over oplysende foredrag med duften af kaffe og småsnak i pauserne. Vi glæder os til igen at kunne invitere til seminarer, ikke om skoletankerne, men om andre aspekter af den skattede forfatters univers.

286: Lille Salum på Liselund

Ole Juul, Form. f. Landsforeningen Martin A. Hansen

Landsforeningen Martin A. Hansen er i disse uger i fuld gang med etableringen af Martin A. Hansen Samlingen m/studierum på Liselund. Samarbejdet med ledelsen på Liselund, Mogens Hemmingsen, og den nyetablerede højskoles bestyrelse, repræsenteret ved Ingrid Dyhr Toft, foregår upåklageligt og i en rigtig god ånd, hvor alle er interesserede i at skabe så gode rammer som muligt om Samlingen og studierummet. Samtlige udgivelser af Martin A. Hansen i førsteudgaver er nu sat i reoler sammen med udgaver med forfatterens personlige dedikation. Derudover rummer reolerne store dele af Martin A. Hansens egne bogsamling, som vidner om en stor interesse for hans egen samtids litteratur samt historie og etnografi. Væggene i rummet er nu smykket med Martin A. Hansens egne malerier, som viser en anden og lige så ekspressiv side af forfatteren. I hjemmet i Skolevangen i Brønshøj befandt der sig mellem to stuer en skydedør, som Martin A. Hansen har malet med stærke motiver, bl.a. Don Quixote og hans hjælper Cervantes. Denne dør befinder sig nu også i Samlingen. Hertil kommer personlige ting fra Salum i Allerslev, som blev Martin A. Hansens sidste bopæl, ting, som nu er overdraget Landsforeningen fra Hans-Ole Hansens arvinger.

Landsforeningen ser frem til at indbyde til officiel åbning af Samlingen d.20.august 2021. Der udsendes i den forbindelse en særskilt indbydelse til Landsforeningens medlemmer.

287: Om den nye bog om Ole Wivel

Ole Juul

Senere på året udgiver jeg på forlaget Hovedland en bog, ”Som fuglespor i sne”, der er en læsning af Ole Wivels forfatterskab med særligt henblik på hans kristendomssyn og kirkekritik. I bogen er der et selvstændigt kapitel om mødet med Martin A. Hansen, som fik en stor indflydelse på Ole Wivel, både som person og som digter. Jeg trykker det her i Nyhedsbrevet som en lille ’appetitvækker’ til bogen.

Kapitel 6
Mødet med Martin A. Hansen

I april 1946 tager Ole Wivel til Aarhus for at mødes med to unge digtere, som han i forarbejdet til et litterært tidsskrift er blevet opmærksom på, Thorkild Bjørnvig og Bjørn Poulsen. Wivel har som forlægger ambitioner om at udgive et årsskrift på sit eget forlag, Wivels Forlag, hvor bl.a. Bjørn Poulsens oversættelse af T.S. Eliot skal indgå. De to jyske digtere har selv planer om et litterært tidsskrift, så mødet munder ud i en fælles interesse for udgivelsen af det tidsskrift, der senere bliver til Heretica. I september 1946 er Bjørn Poulsen i København, hvor han besøger Martin A. Hansen og forelægger ham planerne for det litterære tidsskrift, som for udgiverne vil stå særdeles stærkt, om han vil være med. I marts 1947 sender Bjørn Poulsen et brev til Ole Wivel, hvor han noterer, hvem han anser som vigtige at få med som skribenter i tidsskriftet: ”Kærnetropper: Thorkild Bjørnvig, Bjørn Poulsen, Martin A. Hansen, Regin Dahl, Gøsta la Cour (en filosoferende og undertiden digtende Maler), Heinrich Fauteck, Paul la Cour, Ole Wivel”. Wivel godkender navnene. Især Martin A. Hansen er blevet et navn, man i vide kredse taler om og respekterer. Han er med udgivelserne af ”Jonatans Rejse” (1941), ”Lykkelige Kristoffer” (1945) og ”Tornebusken” (1946) omsider slået igennem som forfatter. Hans stemme høres landet over, i højskole-, foredrags- og ungdomsforeninger, på biblioteker, gymnasier og seminarier. Gennem ham og i kraft af hans folkelige tyngde kan der skabes en levende kontakt mellem de yngre forfattere og det brede, folkelige publikum. Martin A. Hansen er om nogen den, der kan bryde den mur ned, som er mellem litteraturen i dens moderne, søgende og avancerede form og det læsende Danmark. Som sådan

er han tænkt som tidsskriftets folkelige garant. Desuden vil Martin A. Hansens indflydelse på og bidrag til tidsskriftet være en solid base for det, der optager de unge digtere, nemlig forholdet til traditionen, herunder kristendommen.

Martin A. Hansen aner, at Heretica for ham kan blive til en fortsættelse af det tidsskrift, som for ham fik stor betydning i de sidste besættelsesår, ”Folk og Frihed”. I de litterære kredse i de første år efter befrielsen i 1945 udspandt der sig en livlig og frugtbar debat, der handlede om digterens og kunstnerens rolle i den mentale samfundsopbygning, der var i gang, efter at verdenskrigen og besættelsen havde afsløret et kulturelt og moralsk værditab. Martin A. Hansen havde i de sidste år af besættelsen erfaret, hvordan personer fra forskelligt politisk og ideologisk hold kunne samarbejde om et fælles mål, og hans interesse for Heretica bundede i, at det frugtbare samarbejde, som han havde oplevet i ”Folk og Frihed”, kunne fortsætte i Heretica. Han nærer et håb til den nye generation af digtere, bl.a. Ole Sarvig og Erik Knudsen, som ganske vist er totalt ribbet for tro på det, som traditionen har overleveret dem, men som alligevel i deres digtning formår at hente det ud af traditionen, som kan bære igennem: den evangeliske tanke, som for Martin A. Hansen handlede om omsorg for medmennesket, etisk ansvarlighed og moralsk forpligtelse. Det paradoksale, men for Martin A. Hansen evident sande er, at i opgøret med traditionen henter den nye generation det, der kan føre det eviggyldige og revolutionære i traditionen videre. Martin A. Hansen kalder evangeliet for en revolutionær idé. Det handler for ham ikke om at ville noget absolut nyt, men snarere om at gøre det absolutte i traditionen nyt og iklæde det en ny sprogdragt. Martin A. Hansen forstår den kulturpessimisme, der præger tiden, ja, han identificerer sig i positiv forstand med den, for den har denne udrensende funktion, der gør, at kernen i traditionen træder endnu tydeligere frem.

Det er ad den vej, tilblivelsen af Heretica og Ole Wivel som forlagsdirektør på Wivels forlag, at Martin A. Hansen fatter interesse for Ole Wivel og hans person. Som digter kender Martin A. Hansen kun lidt til Wivel. Han er bekendt med Wivels digtsamling ”Digte”, som udkommer i 1943, men ikke særlig begejstret. Således skriver Martin A. Hansen i et brev til Thorkild Bjørnvig d.27.maj 1946, hvor han kommenterer nogle af Bjørnvigs nye digte, som Bjørnvig har sendt til Martin A. Hansen: ”Der er meget mere i dem, meget mere Kærne, mere Sind, det vigtigste, det væsentlige, end i Ole Wivels. Jeg beundrer hans Formevne, men færdig med ham”. Wivel afskrives dog ikke

helt, da han for Martin A. Hansen magter det, han ikke selv formår lyrisk. ”O.W. som syrligklar Hvidvin, den, der bedst ved, hvad han gør – en fin Kunstner”.

Det første møde mellem Ole Wivel og Martin A. Hansen finder sted lørdag d.21.juni 1947. I dagbogen skriver Martin A. Hansen lakonisk om mødet: ”Om Eftm. kom Thorkild Bj. og Bjørn P. om Aftenen tillige Knud V. Jensen og Ole Wivel, der er Udgivere af Tidsskriftet, som vi forgæves prøvede at finde et Navn til”. Anderledes opstemt var Ole Wivel efter mødet. I ”Romance for valdhorn” skriver han: ”Vi havde allerede før Skt. Hans besøgt Vera og ham [Martin A. Hansen] i Skolevangen 21 i Brønshøj og siddet en lang sommernat og talt om vore tidsskriftsplaner. Han var indforstået..... I sommerferien tog Knud, Kil og jeg til Kandestederne, hvor vi om aftenen sad på et af værelserne på Hjorths Hotel og læste højt af Lykkelige Kristoffer. Det var mit første møde med Martin A. Hansen som forfatter og på grundlag af alt det, jeg havde hørt Thorkild og Bjørn fortælle om ham, mine egne indtryk af hans person, og nu af det jeg læste, dannede jeg mig hurtigt den forestilling, at om nogen måtte det blive ham der skulle bære det unavngivne tidsskrift. Her var fortællersindet, den voldsomme spænding mellem traditionsbevidsthed og viden om traditionsopløsning, om kriser og konflikter som var typiske for mennesker i de fortumlede efterkrigsår – viden og fantasi, klar tanke og medrivende kunstnerisk billedskabelse. Denne mærkelige Martin A. Hansen der en midsommernat ved Øresund havde siddet i vores have i Vedbæk og givet varme fra sig som en stor sten, solen havde skinnet på hele dagen. Jeg følte den magnetiske kraft i hans personlighed ikke – som ofte fra andre kunstnere – som en rus eller forførelse, men som ro. Jeg vidste også at vi ville blive venner, vidste det allerede efter vort første møde, vi svingede i samme rytme trods de store forskelle i forudsætninger og baggrund, personligt format og fremtidsplaner. Og at vi kunne sammen skyldtes, tror jeg, at vi begge var brudt op fra et miljø hvis mening var givet med selve den håndgribelige verden vi levede i. Meningen var at denne verden skulle bestå. Men den var dømt til undergang.

I november 1947 mødes de to atter, denne gang i Aarhus, hvor Martin A. Hansen er indbudt til tale i Kunst- og Litteraturforeningen. Wivel er i byen, da han har aftalt et møde med Bjørnvig og Bjørn Poulsen om Heretica. Om aftenen tager de ind til rådhuset, hvor Martin A. Hansen holder sit foredrag, og om mødet skriver Wivel i sine erindringer: ”Martin A. Hansen holdt sit foredrag – det var den 8. november – og det var første gang jeg oplevede ham

på en talerstol. Hans emne var efterkrigsårenes litteratur. Han var klar over at enhver karakteristik og vurdering kun kunne være foreløbig, nye prosaarbejder og digtsamlinger tvang uafladeligt til revision, også af de afsluttede forfatterskaber, som fik nyt lys kastet over sig af nye værker inden for den helhed han fastholdt som sit nøglebegreb: traditionen. Han stod og talte lige ud i rummet, uden manuskript, med en tyngde og rolig lidenskab der virkede så meget stærkere som han aldrig overspillede sin rolle, men holdt distancen både til sit publikum og de forfatterskaber han fortolkede. Hvad han forsøgte at indkredse, var den poetiske erkendelse som et digt eller en novelle skænkede liv, og som rakte ud over den enkelte forfatters egne bevidste erkendelse og tanke".

I et interview, som jeg lavede med Ole Wivel, da jeg arbejdede med min bog "Den tavse Gud – En læsning af Heretica 1948-53", fortæller Wivel om sit møde med Martin A. Hansen, og udtrykker det, der i denne bogs tematik er interessant: "Det blev for Martin A. Hansen nødvendigt at sige, at kristendom er nu! Kirken er og bliver et uundgåeligt onde, men teologisk naturligvis uundværlig. Martin A. Hansen var meget kritisk overfor den herskende kirke. Allerede som ung var han engageret i det kristne på landet i en kultur, der var døende. Det blev for ham den stærkeste udfordring i hans liv. Du kan læse det i "Midsommerfesten". Her tør han synge ud, både om det, der er i totalt forfald og det, som er til den syge Guds ære. Det gjorde et mægtigt indtryk på mig. Vi stod i et fælles afhængighedsforhold til noget, der allerede dengang var dømt til undergang. Jeg i min borgerverden, han i bondens verden. Til syvende og sidst handlede det om fravær af enhver fast tro eller livsanskuelse".

Efterhånden som Ole Wivel udvikler sig som digter, udvikles også Martin A. Hansens interesse for Wivel sig. Hvor han før anså Wivel som en svagere digter sammenlignet med Bjørnvig og mere som en person, hvis indflydelse han kunne bruge i sit eget forehavende, indser Martin A. Hansen nu, at Wivel har noget vigtigt at sige med sin digtning. I essayet "Eumeniderne" udtrykker Martin A. Hansen det, som ligger til grund for Wivels indsigt i de digte, som Wivel udsender i "I Fiskens tegn" (1948). "Dybt foruroligende Oplevelser i Besættelsestiden vækkede nye og større Kræfter. Her skete noget, man til sine Dages Ende er bundet til. Ansvar og Etos drev ham til ny Søgen, hans Kunst bevæges voldsommere, af smertelig Indsigt. I den nye Digtsamling er der Dom og er der Haab. Som Erik Knudsen ser han skarpt Opløsningen i den arvede Tilværelsesform. Derom handler det store digt "Paaske", en

Passionshymne, streng af Aand. Det er Generationens Paaske, den tunge Højtid, som den vandrer imod, bærende Erkendelsens Kors og seende Eumeniderne, der sidder i Krogene og stirrer. Det er endnu Tiden før Paasken, det er Lidelsens Uge. Men til Paaske hører Opstandelse. Erkendelsens Tugt og Offer er nødvendigt, om en Tro skal fødes, men naar Vinteren er gaaet over de tomme Marker, vil det spire af de skjulte Korn. Af en etisk Holdning er et religiøst Haab brudt frem, Kristusaanden, derfor hedder bogen "I Fiskens Tegn". Netop af den grund bliver Ole Wivel den af den nye generations lyrikere, der nu for alvor kommer til at betyde noget for Martin A. Hansen set i lyset af hans eget projekt, der handlede om som konsekvens af traditionstabet at redde evangeliets revolutionære tanke, som Martin A. Hansen betegner kristendommens inderste kerne, med over i den nye digtning.

Det er altså det etiske aspekt i digtningen, der for alvor fører de to sammen i det, der må betegnes som et stærkt venskab, skønt det kun kommer til at vare 8 år. Underliggende kan der fra Wivels side også ligge et helt igennem personligt aspekt, der drejer sig om Martin A. Hansen som garant for det sandhedssøgende og ægte, og om den ældre, der har været bekendt med besættelsestidens moralske faldgruber uden på noget tidspunkt at være draget mod dem. Det ved vi, Ole Wivel var, som han selv udtrykker i sine erindringer, når han taler om sin "romantisk-heroiske vildfarelse", og han har givetvis, som Per Øhrgaard i sin bog om brevvekslingen mellem Ole Wivel og Sven Havsteen-Mikkelsen noterer, skammet sig over ikke at have sagt fra i tide overfor den skæbnesvangre påvirkning, som han havde mødt og indoptaget gennem den noget ældre østrigsk fødte Fritz Waschnitius med forkærlighed for et storgermanien. Derfor blev Martin A. Hansen en garant for det, som Wivel søgte, et etisk og moralsk fundament.

Det blev da også de to, Martin A. Hansen og Ole Wivel, der i 1950 overtog redaktionen af Heretica, da det gik ind i sin tredje årgang, og nu markerede en ændring i tidsskriftet frem mod en for digteren moralsk forpligtelse. I inderkredsen ulmede det med uoverensstemmelser, og det kom nu til det brud, der længe havde været undervejs. Det var digterens forhold til traditionen, herunder kristendommen, der for alvor var til debat, og især Thorkild Bjørnvig havde længe argumenteret for et for ham nødvendigt opbrud fra traditionen for i stedet at udforske det for ham aldeles ukendte. Ole Wivel var lodret uenig med sin gamle ven og anslog i stedet det tema, som påvist i gennemgangen af digtene fra 1948 og 1949 blev basis for hans

digteriske nyorientering, nemlig forvandlingens tema. På den måde holdt Wivel fast i det inderste, kernen i de nedarvede tanke- og livsmønstre, som ganske vist ikke kunne gentages, dertil var der med krigen og besættelsen hændt for meget. Men symbolerne i mønstrene, især de urkristne symboler, viste sig for Wivel at være leve- og bæredygtige. Poesien havde fortsat sin væsentlige placering i bevidstheden om kunstens erkendelsesformer, men den havde tillige en opgave at løse. For Wivel og Martin A. Hansen kunne poesien aldrig alene forblive et æstetisk og eksklusivt anliggende. Nej, det, der alene kunne bære og rumme den suveræne erkendelse, var og blev den personlige oplevelse og den eksistentielle praksis. Kort og godt. Det var det etiske og den moralske forpligtelse overfor læseren, der var på spil.

I sit essay, "Realisme og Utopi" udtrykker Martin A. Hansen klokkeklart en stillingtagen til digterens og poesiens forpligtelse, som Wivel i sin digtning arbejder med at underbygge og bekræfte. Martin A. Hansen tager udgangspunkt i det synspunkt, der hidtil har været det bærende i Heretica, men som nu er udfordret, at digtningen har sin egen autoritet og gyldighed som selvstændig erkendelsesart. Han aner hos enkelte af de yngre digtere en stadig stigende tendens til at radikalisere dette synspunkt i overdreven grad, således at forbindelsen til virkeligheden, til intellektet og fornuften forsvinder. For sandhedens og forståelsens skyld må det være på tide at trække en klart defineret grænse for de poetiske symbolers gyldighedsområde og således arbejde henimod en klargørelse af litteraturens og digtningens forhold til den omliggende og læsende verden. Hvis intellektet og fornuften i de poetiske udtryk suspenderes, svigter digteren det medmenneske, han skriver til og for. Martin A. Hansen anerkender, at digtet har det, han kalder et præ-liv hos digteren, at det ligger der forud for skabelsen af digtet, og at den nøgne poesi aldrig ser dagens lys, som den er. Men netop for at den skal nå igennem til læseren som forståelse og oplevelse, må den "klædes i Ordenes tunge Kødelighed". Det er ikke nok, at digtet hos digteren er undfanget. Det må også fødes som menneskeligt mellem mennesker, mellem digter og læser. Digtningen kan aldrig i sin oprindelse være løsrevet fra virkeligheden. Den er "født i Jordens Slam, den kommer selv som en Synder der maaske husker en Forjættelse og minder andre om den". Digtningen har så at sige substansen tilfælles med den menneskelige tilværelse. Digtningen er etisk af sit væsen og moralsk forpligtende.

Det gennemgående spørgsmål for inderkredsen i Heretica i almindelighed og for Martin A. Hansen og Ole Wivel i særdeleshed var, hvor det

medmenneskelige fællesskab og engagement har sit udgangspunkt. For de to kunne det ikke stedfæstes som et ideologisk eller politisk krav. Det er kun til som et etisk anliggende og en moralsk forpligtelse, fordi det erkendes som et krav, der blev sat af en ydre instans hinsides ideer og politik. Hermed blev forholdet til den traditionsbundne kristendomsforståelse for alvor aktuel, og det blev for Martin A. Hansen og Ole Wivel tvingende nødvendigt at få afklaret forholdet til den kristne tradition og især til evangeliet. Når man nærlæser Wivels lyrik fra disse brydningsår, som det også er forsøgt klarlagt i nærværende fremstilling, er det tydeligt, at Wivel arbejder sig frem til den erkendelse, at det at være kristen er at give plads for en gennemsigtighed mere end det at fremtvinge en vished. Det kristne symbolsprog, som traditionen bar med sig, måtte nødvendigvis undergå en transformation, en forvandling. Digteren kan ikke, om han skal bevare sin troværdighed, som kirken handle i Guds sted og navn. Han må igennem den poetiske erkendelse, som er indiskutabel til stede i digtningen og som går forud for ethvert fællesskab, lade sindet forvandles og så at sige give Gud plads og rum til at handle i sig.

Den handlekraft, digteren igennem sin suveræne erkendelse disponerer over, skal han dernæst bruge i tjenesten af medmennesket. Alt sammen er det af Wivel læst og lært hos Martin A. Hansen, som stædigt fastholdt digtningens forpligtelse, at digteren i sine poetiske udtryk skulle knytte til et folkeligt åndsliv, der dybest set var forankret i en historisk, kristen tradition. Wivel så med tydelighed, at Martin A. Hansen havde det ene for øje, under den fordring, der for ham blev accentueret og tydelig i Jesus af Nazareths forkyndelse, at acceptere menneskets plads og ansvar i den virkelige verden, det vil sige i en verden, som mennesket ikke selv har skabt, men som det er skabt til at tage vare på. Det er slående, at vi her at gøre med en art kristologisk arv, som Ole Wivel henter hos Martin A. Hansen, hvorfor han også her senere stilles i et modsætningsforhold til K.E Løgstrup, når det kommer til kristologisk tænkning og forståelse. At Gud er skaber betyder for Wivel, at han er udenfor den natur, han har skabt. Han er hinsides i en anden udstrækning end rummets, hinsides i et andet forløb end tidens. Men paradoksalt nok er han til stede i Kristus og hans ord, evangeliet. Underlagt det ord er mennesket dømt som synder, og dog alligevel stridende og virkende humant og menneskeligt. Det er, som Martin A. Hansen skriver det i et brev til Wivel i oktober 1950, at ”det er i Striden man gror og finder sin Mening. Det er i det ufuldkomne, under Syndens Lod man maa realisere det menneskelige”. Af Martin A. Hansen lærte Wivel, som han senere udtrykker

det i sin kritik af Bjørnvig, at hvis mennesket reducerer sig selv som ren natur, uden forankring i det historiske og i det religiøse, her forstået som evangeliet, da kan der ikke tales om en etisk fordring, ingen retfærdighedstanke, intet bud om næstekærlighed. Men netop i forankringen kan der med god ret tales om en forpligtelse overfor medmennesket, eller rettere, forpligtelsen udspringer af forankringen.

Det er i den forbindelse vigtigt at fremhæve, at for Martin A. Hansen var forpligtelsen, som den er forankret i historien og evangeliet, oprindelig udsprunget af det, som han kaldte det hedenske retssyn, og som den unge kirke inkorporerer og nyfortolker. Wivel lod sig også inspirere heraf, og han indså, at han ad den vej kunne komme udenom og nedenom kirkeligheden, ned til rødderne, til det, han tog til sig som inspiration, de urkristne symboler. I 1950 udgiver Martin A. Hansen essaysamlingen ”Leviathan” på Wivels Forlag. De fleste af de samlede essays har tidligere været trykt i Heretica, og der er en grund til, at Wivel nu, hvor han sammen med Martin A. Hansen redigerer Heretica, lader Martin A. Hansens essays udkomme i en samlet fremstilling. I essayet ”Retssynet” begrunder Martin A. Hansen, at det evangeliske næstekærlighedsbud har fået sin særlige historiske udformning i og med, at det er blevet indpodet i et tankesæt, som er før-kristent. Martin A. Hansen taler om en nedarvet ”Sindskærne”, som har overlevet, skønt den kulturform, hvori den førhen blomstrede, den hedenske, før-kristne, var gået under. ”Men det inderste, hvad var det? Det kan være svært at sætte i Begreb, og den, der har kendt de svindende Rester af dette Liv maa ligesom lytte indad i tidlig Erfaring, om han vil have bekræftet af de gamle selv, hvad der maaske kun usikkert fremgaar ved Analyse af deres Levn. Da synes man ikke at kunne være i Tvivl. Det inderste var et Retssyn. Men selv dette Ord drager maaske hos Nutidsmennesker for abstrakte Begreber med sig. Det drejede sig mindre om en udformet Retsbevidsthed eller Opfattelse med tankemæssig, religiøs eller moralsk Begrundelse, end om et Instinkt for Ret, hvad der er et Instinkt for den enkeltes Ret og Værd, en Bestandighed i Følelsen over for Fællens ukrænkelige Værd. Det særlige ved dette ældgamle nordiske retssyn, som Martin A. Hansen tolker det, er, at det ikke kan omdefineres brugbart for hverken kommunisme, fascisme eller nazisme. ”Det er uforeneligt med Revolutionens Natur, for dets Væsen er Bestandighed og Kontinuitet. Det er i evig Konflikt med al Absolutisme og Formynderaand, det er et Syn hvor blikket er rettet mod den enkeltes Ret og Værd”.

Umiddelbart har dette ikke meget at gøre med et syn på digtningen og på det særlige krav, der stilles til digteren, som Martin A. Hansen plæderer for, og som Ole Wivel indoptager i sin afstandtagen til Bjørnvig omkring poesiens indbyggede etik og moralske krav. Og så alligevel. I artiklen "Med Grundtvig i ryggen" skriver Wivel: "Der findes et andet afsæt for kampen mod uret og undertrykkelse end socialismens og kulturradikalismens. Ikke nogen højskoleidealisme, men et sækulariseret friheds- og retssyn, uafhængigt af ideologier og kun bundet til menneskers konkrete eksistens. Det ytrer sig spontant, som solidaritet med dem der lider ondt, og kan aldrig monopoliseres af den ene eller anden religiøse eller politiske fløj. Det friheds- og retssyn var blevet Martin A. Hansen bevidst under modstandskampen, og havde det gyldighed dengang, så har det gyldighed også i dag". Vi har tidligere set, i hvor høj grad netop dette retssyn for Wivel blev til et slags etisk imperativ for det, han politisk og kulturelt deltog i.

Denne særlige retssynstanke genopstår i den tidlige kristendom, som kommer til landet omkring årtusindskiftet og som får til huse i de romanske kirker, som bliver bygget i den tidlige middelalder. Den lever og overlever i kulten, som det bliver beskrevet i Martin A. Hansens store værk om overgangen fra hedenskab til kristendom, "Orm og Tyr", som udkommer på Wivels Forlag i 1952. Her beskriver Martin A. Hansen, hvordan datidens folkelige domstol, tingstedet, hvor landstinget og herredstinget hørte til, opdrog folk med et retssyn, der stak langt dybere end religionen. "I Norden kunde en virkelig kristning netop ikke ske uden gennem tingene og uden at tingskikkens ukrænkelighed fulgte med".

Forud for udgivelsen har Martin A. Hansen, Sven Havsteen-Mikkelsen og Ole Wivel været landet rundt på de særlige kirkerejser, som er grundigt beskrevet af Ole Wivel. Her fandt Martin A. Hansen syn for historiens sagn, Havsteen-Mikkelsen inspiration til de mange illustrationer, som han lavede til bogen, og Wivel grobund for og bekræftelse af indoptagelsen af urkristendommen i sine digte. "Når vi sad i de små romanske kirker rundt om i landet dæmrede det for os, at de ikke var bygget til frelse for "verden", men til en bekræftelse af livet på denne jord. For mig blev denne nye kristne eksistensforståelse i de ældgamle kirkehuse et kontrastmotiv til det heretisk-musiske længsels- og forvandlingstema. Det brændende, feberhede i modernismens krisebevidsthed blev afkølet af de historiske kendsgerninger og synlige ting". At kristendommen var en bekræftelse af "livet på denne jord", som Wivel når frem til, betød så tillige, at den digteriske forpligtelse på det menneske, man

skriver til og for, var begrundet i og med kristendommen. Det er et tema, som Wivel senere tager op, stærkest og mest udførligt i bogen ”Sandhedens udtryk i kirke og kunst”. Her citerer han Martin A. Hansen, som i sin dagbog skriver, at ”den hemmelighed, jeg opdagede ved kristendommen, og som er dens allermest øjensynlige og åbenbare sandhed, men i folks bevidsthed helt overgroet af overtro om det ”hinsidige” er, at den tilhører Nuet, og vil Nuet”. Således forstået udtrykker Wivel nu sin egen kristologi. ”At Jesus af Nazareth kaldes den opstandne må for os betyde at hans ord – én gang kommet til verden – aldrig kommer ud af den igen..... Det var ham, der befalede: ”Hvor I færdes skal I forkynde, at Gudsriget er kommet nær”. Man vender sig om: er det dér, hvor ambulancen kører den kvæstede til operation? Eller hvor violinen høres i den iskolde gade, i et øjebliks stilhed? Hvor mennesker møder hinanden ansigt til ansigt, mor og barn, det drømmende kærestepar og den vågende og den døende? Det må man tro. Hvor ellers”? Af Martin A. Hansen lærte Wivel, at kristendom hører menneskelivet til i dets udfoldelse, og at den kunstneriske forpligtelse, digteren har, er begrundet i netop dette.

Det er tydeligt, at Wivel lod sig inspirere af Martin A. Hansens kristendomssyn. Men der er i sammenligning med Martin A. Hansen en svaghed i tolkningen af kristendommens grundsandheder. At tolke opstandelsesunderet som det, at evangeliet, når det først er talt ind i verden, ikke kan forsvinde fra verden, ligger langt fra Martin A. Hansens forståelse, som er konkret og virkelighedsnær. I dagbogen skriver han bl.a.: ”Saafremt det at tro er at med sit Intellekt at bøje sig for visse hellige Paastande – som om Guds Eksistens, Kristi Liv og Korsdød og Opstandelse, saa volder det mig ikke mere nogen Vanskeligheder at tro det. I hvert Fald volder det min Forstand lige saa stor Vanskelighed ikke at tro det”. En sådan bekendelse kommer Wivel aldrig i nærheden af. Der er på trods af en poetisk og historisk velbegrundet kristologisk tænkning ikke den samme alvor i Wivels kristendomssyn. Ligeledes er hans forståelse af Gudsriget svag i forhold til den evangelieforståelse og kristentro, som gennemsyrer Martin A. Hansens forfatterskab. Men at han er optaget og påvirket af Martin A. Hansens kristendomsforståelse er tydelig, og det er den, der skinner igennem i Wivels særlige forståelse af det etiske aspekt i digtningen og digterens moralske ansvar.

Det er i denne sammenhæng interessant at konstatere, at Martin A. Hansen på intet tidspunkt i sine breve til Ole Wivel indvier vennen i sin egen gudstjenesteforståelse. Meget har de to at tale og i breve skrive om, men om

sin tro og liturgiforståelse henvender Martin A. Hansen sig ikke til Ole Wivel. Det gør han derimod til bl.a. Bjørnvig, hvor han i et brev i juni 1953 beretter om sin optagethed og forståelse af nadveren. ”Jeg har været med dem til Alters i Kirken, hvilket jeg har skyet ellers siden den tidligste Ungdom. Det gør man – og saa er det noget, fuldbyrdet, Dagen er anderledes. I Snak og Samvær trives jeg ikke særlig godt med kristelige og mon det vil blive anderledes. Men Menighed forstaar jeg. Jeg ser ikke af Hjertet en dyb Modsætning mellem dette overraskende mærkelige og saa det enkle som det er uden den Tro i Tanken, som man troede man skulle have, at gaa til Alterets Skranke og faa Del i Sakramentet og gaa ud med dem man hører til og se Dagen være styrket”. I et brev til Axel Heltoft samme år skriver han om, hvor meget kirken og gudstjenesten er kommet til at betyde, efter at han og Vera er flyttet til Lejre. ”Det kan jo se ud som et Fald til alt for megen Tradition, at vi ret ofte gaar i Kirke, men det er der nu ikke mange, der gør, og for os er det nyt. Der er maaske i Dag mange danske Kirker, hvor det ikke er nyt, at det sakramentale gaar forud for Prækener, men for os er det nyt – og rigtigt..... Tilværelsen her paa Landet, det man ser ud i, Tilværelsens Gaader, Jordens Skønhed, Livets Trusler, faar større Dybde, naar det gamle Hus med Taarnet er med – ikke bare som en forfærdelig interessant historisk Genstand, men som et Sted, hvor virkelig stadig en Kilde springer”. Det er påfaldende, at Martin A. Hansen på intet tidspunkt indvier Ole Wivel i sådanne tanker. Måske ved han intuitivt, at vennen ingen forudsætninger har for at forstå, hvad der dybest set ligger ham på sinde, da Wivel ingen personlig fornemmelse har for gudstjenestens indre liv og liturgiens styrke.

Når man nærlæser brevene, får man det indtryk, at det er i kraft af Wivels organisationstalent og hans evner til at drive forlagsvirksomhed, at Martin A. Hansen har interesse for Ole Wivel. Det var også af de grunde, at Martin A. Hansen kalder Wivel hjem til København fra Askov, for at netop han skal lede forlaget Gyldendal ind i en ny æra. Der skal ikke herske tvivl om venskabets ægthed, men det er på andre præmisser end andre venskaber, som Martin A. Hansen har til personer i inderkredsen. Wivel havde evner som leder og som direktør, og han var den, der sad ved bordenden, når der skulle forhandles. Da Thorkild Bjørnvig i efteråret 1949 trækker sig som redaktør af Heretica, og venskabet mellem Wivel og Bjørnvig for alvor sættes på en prøve, skriver Bjørnvig blandt meget andet i et brev, at ”du, elskede Evighedsstudent, studentikose Evangelist, sindrige, drevne og lumske Mappemand – ogsaa du maa vel leve din inderste Natur frem, finde dig selv og ikke lade dig distrahere alt for meget af Fortid og Nutid og af, at du er saa forbandet en cleverboy”.

Den sved, men Wivel ved, at Bjørnvig har fat i en karakteristik, som et eller andet sted rammer rigtigt. I sine erindringer skriver Wivel: ”Men nu følte jeg mig ramt. Så kærligt-besværgende og venskabeligt-ironisk hans stemme lød, den fik dog også sagt mig en ubehagelighed. ”Sindrige, drevne og lumske Mappemand” – som om jeg var kolportør for Indre Mission! Det var for hårdt. På den anden side: min diplomatiske funktion som den der skulle holde sammen på stadig flere forfattere med afvigende anskuelser og tirrelige temperamenter kunne nok berettige karakteristikken”. Ja, når Wivel selv kan godkende karakteristikken, så er der noget om snakken, og så er det sandsynligt, at også Martin A. Hansen af de grunde holdt fast ved venskabet med Wivel. Nærlæser man breve og andet, der har med disse to magtfulde personligheder at gøre, er det uomtvisteligt, at Wivel nærede en nærmest sønnelig respekt for Martin A. Hansen, og tydeligt er det, at han tog ved lære af sin nestor og gennem ham, fik præciseret sit syn på det etiske krav i digtningen, inspireret af Martin A. Hansen, som han var. Vi ser også flere steder, hvordan han går i brechen for den ældre, ikke mindst i den grundige artikel, han skriver efter forsvaret af Thorkild Bjørnvigs doktordisputats ”Kains alter”. Artiklen er trykt i ”Kunsten og Krigen”. I 1964 forsvarer Thorkild Bjørnvig sin store disputats om Martin A. Hansens forfatterskab i Aarhus. Forsvaret blev noget af et tilløbsstykke, og der fulgte sidenhen en livlig debat for og imod Bjørnvigs tese, der kort fortalt handlede om, at Martin A. Hansen i de sidste halve snes år af sit liv var ramt af en krise grundet konflikten mellem kunstudøvelse og kristendom. Krisen lammede iflg. Bjørnvig Martin A. Hansen i hans fiktive forfatterskab, og den skyldtes primært en selvmistænkeliggørelse, der var bestemt af hans kristendomssyn. Når man læser Bjørnvigs afhandling, skinner det igennem, at han ganske enkelt ikke brød sig meget om Martin A. Hansens kristendomssyn, som indeholdt et stærkt luthersk syndsbegreb, der iflg. Bjørnvig hæmmede og skadede Martin A. Hansens kunstneriske virke som digter. Det er et faktum, at der mellem Thorkild Bjørnvig og Ole Wivel var uoverensstemmelser, som ikke nødvendigvis avlede fjendskab, men dog i perioder afstand de to imellem. Bjørnvig var skeptisk overfor Wivels engagement med den danske folkehøjskole, som han fandt idyllisk og idealiserende, og for Bjørnvig var navngivningen af det religiøse, som Wivel praktiserede, en temmelig tvivlsom affære. Uenigheden de to imellem skinner således igennem omkring Bjørnvigs tese i disputatsen, hvor Ole Wivel er lodret uenig med sin gamle ven og sandsynliggør i sin veldokumenterede artikel, at det er interesse for det historiske i digtningen, der gør, at Martin A. Hansen går andre veje i de sidste år af sit liv, bl.a. med det store værk ”Orm og Tyr” fra 1952. ”Et pløjelag

vendes i digtersindet, fantasien skal nu tjene kundskaberne, og Martin A. Hansen hviler ud, samler styrke og mod til sit forehavende paa rejser rundt i Danmark og Norden – studier i marken – og i udstrakt læsning af videnskabelig litteratur. Men endnu eet: med fordybelsen i det historiske stof omkring kirkebygningstiden i ældre middelalder, urstoffet i "Orm og Tyr", nærmede Martin A. Hansen sig indirekte sit eget inderste og et af samtidens mest brændende spørgsmaal med indsats af andre, maaske trods alt noget mindre sindsoprivende og fantasiudtømmende evner end i sin fiktive skaben – spørgsmaalet om, hvordan en kulturepokes degeneration, en historisk værdi- og symbolkrise overvindes". Wivel vidste, hvad han skrev. Han havde været med på de mange kirkerejser, og han havde der set og fornemmet, hvordan vennen blomstrede og fandt sig selv i sin kunstneriske udøvelse.
At Martin A. Hansen kom til at betyde rigtig meget for Wivel kan læses alene ud af det store værk om vennen, som Ole Wivel udgiver i årene 1967-69, "Martin A. Hansen. Fra Barndommen til Krigens Aar", 1967 og "Martin A. Hansen. Fra Krigens Aar til Døden", 1969. Meget tyder også på, at der i dette store værk ligger en skjult meddelelse til Thorkild Bjørnvig. Wivel var klar over, at Martin A. Hansen tidligere havde anset Bjørnvig som en større poet end ham selv, og Bjørnvig var da også den, der i forb.m. Martin A. Hansens fyrre års fødselsdag i 1949 havde udgivet et første samlet værk om Martin A. Hansens forfatterskab. Det har måske naget Ole Wivel, der selv følte sig tæt forbundet med mesteren. Med udgivelsen af den store todelte biografi markeredes ikke alene et venskab, men også hvem, der havde været tættest på Martin A. Hansen og forstået ham. I Wivels værk, som af eftertiden er mere kendt og læst end Bjørnvigs disputats, kan læses en kritisk, men kærlig gennemgang af Martin A. Hansens liv og virke, og der er siden ikke skrevet mere udførligt om Martin A. Hansen. Venskabet besegles tillige i de to digte, som Wivel skriver om og til Martin A. Hansen.

Til Martin
23.juni 1955

Dømt og afmagtskrummet,
snart forstummet.
Dine arbejdshænder
famler, brænder.

Væggene maa vige,
du vil stige.

Og dit lys slaar ud
stort mod Gud!

Trodsigt til det sidste
skønt du vidste:
uden Sejr falde
Kæmper alle.

Første gang trykt i "Jævndøgn" – Digte 1943-55", 1956, s. 101. Trykt igen i "Digte 1948-58", 1960, s. 116, her med tilføjelsen 'Bispebjerg hospital'. Atter trykt i "Udvalgte digte", 1971, s. 51. At Wivel lader digtet trykke i tre selvstændige samlinger viser betydningen af venskabet. I denne sammenhæng skal også nævnes "Sang ved daggry – Rekviem for Martin A. Hansen", som Ole Wivel skriver og lader optage i bogen "Martin A. Hansen til Minde", 1955, s. 41-45.

I gårdhaven til sognegården i Strøby er der rejst en sten til minde om Martin A. Hansen. På den sten har Ole Wivel under ordene: "Martin A. Hansen. Født i Strøby. 20.8.1909. Død 27.6.1955 indfattet flg.:

Hav synger
Sol synger
Guds naade og jords glæde
Synger i dit ord
Arvet retssyns unge værner
Stort gav du os landet igen.

Digtet alluderer i sin form til det digt, som Martin A. Hansen skriver i "Folk og Frihed" i 1945, og som er sat på mindestenen i Ryvangen for de modstandsfolk, som blev dræbt eller forsvandt i løbet af krigen.

I begge digte fremhæves gudsforholdet, et forhold som Wivel tog til sig i respekt og kærlighed. Selv nåede han aldrig de samme dybder i sin egen kunstnersjæl, men påvirkningen var uomtvistelig.

288: Stevnsgruppen

Gunnar Kragh, bestyrelsesmedlem og leder af Stevnsgruppen

Det har længe været et stort ønske at kunne formidle en endnu større del af det store forfatterskab på en central plads i Strøby.

Her arbejder Stevnsgruppen på et projekt i samarbejde med "Danske Digterruter". På et areal stillet til rådighed af Strøby Kirkes Menighedsråd, etableres et stiforløb, flankeret af planchestandere fremstillet på Bondeskovgård Savværk. Grundideen er oprindeligt udtænkt af Hans-Ole Hansen og videreføres i respekt for hans oplæg og tanker.

Dette gælder også teksterne om temaer der er afgørende i Martin A. Hansens litteratur. Disse tekster udarbejdes af Jørgen Jørgensen der sammen med Anders Thyrring Andersen stod for udgivelsen af forfatterens dagbøger og siden da har beskæftiget sig med forfatterskabet.

Projektet forventes færdiggjort i eftersommeren.

289: Til Martin A Hansens arvinger

Birgitte Krejsager, mag.art. i nordisk litteratur, ph.d. og jur. ph.d.

Jeg har i mange år haft et stort ønske om at forestå en udgivelse af Martin A. Hansens ”Dansk Vejr” suppleret med en håndfuld ikke tidligere optrykte kronikker, som jeg tillægger vægt for Martin A. Hansens landskabssyn. Foreløbig Titel er ”Islands Farver og Dansk Vejr”.

I sin tid var ”Dansk Vejr” en bestillingsopgave for Martin A. Hansen. Steen Hasselbalch henvendte sig med et ønske om tekst, der kunne ledsage tegneren Ernst Clausens sort/hvide tegninger. Flere af teksterne kredser da også om forholdet mellem billedkunstens natursyn og landskabet, som det ligger derude.

I Rosinantes Forfatterleksikon skriver jeg, at ”Rejse paa Island (1954) med maleren Sven Havsteen-Mikkelsen ledte frem mod de i dansk litteratur enestående impressionistiske landskabsbeskrivelser i Dansk Vejr (1953)”. Det vil jeg gerne uddybe i en introduktion til bogen.

Da bogen ikke skal være et optryk af Dansk Vejr, men en udvidelse med kronikkerne, vil jeg foreslå, at bogen illustreres med fotografier /billeder, der bedre understøtter teksterne i forhold til nutidige læsere.

Dansk Vejr blev udgivet på Steen Hasselbalchs Forlag i 1953 med genoptryk i 1962. Forlaget blev i 1971 overtaget af Gyldendal. Jeg har nævnt min ide for Simon Pasternak på Gyldendal.

Det seneste år er danskerne gået ud i naturen og interessen for Martin A. Hansen og landskabet er som bekendt meget stor i disse år. Meget større end da jeg skrev min ph.d. om de sakraltopografiske studier i landskabet.

Birgitte Krejsager har gjort omfattende studier af Martin A. Hansens efterladte papirer, optegnelser og breve og udgivet bogen "Fortællerens Rum. Studier i Martin A. Hansens Orm og Tyr".

290: Påskeklokken. Martin A. Hansens novelle om opstandelsens under

Henning Nørhøj, tidl. lektor

"Påskemorgen. Det kimer. Morgenen er frisk og kølig som en Spand vand fra Brønden. Luften er stille og Lyden naar vidt ud". Sådan indleder Martin A. Hansen sin novelle "Påskeklokken" fra 1946, der står som indledning til novellesamlingen "Tornebusken". Påskeklokken kimer ud i den gule morgen og berører en række mennesker - både negativt og positivt: Den gamle, senile mand, der kun har kærlighed til de 40.000 kr., som han har stående på sin bankbog og nu ser frem til arvingernes bitre slagsmål. For ham er klokkens kimen rædselsfuld og kan kun minde ham om hans egen dyre begravelse. Vi møder den vrisne og tilknappede førstelærer, der er kirkesanger. Klokkens kimen gør ham nervøs for at komme for sent. Hans kone derimod fyldes med lyse minder fra ungdommen. Og så er der andenlæreren, den muntre Per, der er er kirkens organist, og hvis kone venter deres barn.

Novellen samler sig om kirkeværgen, Johansen og Grethe, Pers kone. Johansen er fritænker og rationalist og vil derfor ikke være med ved

gudstjenesten. Han holder imidlertid øje med, at alt fungerer ordentligt. Så sker det! Der kommer pludseligt et ord, et navn til ham, så han er ved at miste balancen på den stige, han står på. ”Jeg tog fejl. Øjenforblændelse”, siger han til sig selv.

Grethe, det moderne og kirkefremmede menneske sidder i kirken. Men forbinder i første omgang blot et fjernt barndomsminde med gudstjenesten. Hendes forhold til Per er ved at gå i stykker og hendes liv ved at falde sammen. Men i gudstjenesten rammes hun af ordene om opstandelsen. Og hun må udenfor med det, der nu er virkeligt for hende, nemlig at opstandelse gælder mere end de døde. Det gælder også levende. På kirkegården møder hun den ensomme kirkeværge som vandrer omkring og ikke kan gå hen til sin søns grav. Grethe deler ligetil hans sorg og fortæller, at hun venter barn. Hun går ud med det, hun har mødt under gudstjenesten. Han kan nu tale om sin søn, for det var ikke øjenforblændelse. Han så sin Erling, lyslevende! Og ved kirkeværgens forløsning åbner der sig en vej for den kærlighed, som Grethe kan elske sin mand med.

Samtidigt på en af gårdene udspiller der sig et drama. Forkarlen Johan bliver dræbt i kamp med en undsluppen tyr, netop som han har vundet den pige og den gård, han har udset sig. Den selvoptagne forkarl har ofret sig for andre. Med ”Påskeklokken” vil Martin A. Hansen vise, hvad opstandelsestro gør ved os her og nu. Med denne dybe novelle tager han det moderne, skeptiske menneske alvorligt og åbner samtidig ind til påskens virkelighed.

291: Boghæfte om Martin A, Hansen som digter og historiker

Henning Nørhøj

I den nyetablerede Martin A. Hansen samling på Liselund, Slagelse fanges øjet af Don Quijote, malet på en skydedør, da den lille familie flyttede ind på Skolevangen 21 i Brønshøj i 1940. Martin A. Hansen var også maler, hvilket tydeligt kan konstateres ved et besøg i samlingen på Liselund. Når Martin A. Hansen malede Don Quijote røber det det begyndende planer om en roman, hvor denne besynderlige riddertype skal træde frem. I 1942 begynder Martin

A. Hansen at skrive Lykkelige Kristoffer. Det var dog ikke første gang, at Martin A. Hansen skrev fiktion med en historisk ramme. Forud var Jonatans Rejse skrevet og udgivet i oktober 1941. Bag de historiske romaner lå der omfattende historiske studier suppleret med teologisk, religionshistorisk og filosofisk læsning. Martin A. Hansen var altså ikke blot digter, men også historiker. Ja, måske var det faghistoriske netop Martins A. Hansens egentlige interesse og ambition helt fra barndommen og den tidlige ungdom. For Martin A. Hansen var fra barnsben fyldt med fortællinger, slægtens fortællinger. Hertil kom, at Stevnsegnen med Tryggevældeåen udgjorde et særligt fortællerum, som Martin A. Hansen gang på gang vendte tilbage til. I den serie af boghæfter, som Landsforeningen Martin A. Hansen har sat i gang, er det ligetil, at der også skal indgå et hæfte om digteren som historiker. Et banebrydende værk om Martin A. Hansen som historiker udkom i 2020 skrevet af professor i historiedidaktik ved Roskilde Universitet, Bernard Eric Jensen med titlen "Fortids nærvær" (udgivet på forlaget Historia). Ud over egen læsning havde jeg således et resultat af en dybtgående forskning at støtte mig til, da jeg fik opgaven at skrive boghæftet om Martin A. Hansen som historiker.

Hvad der især fascinerede mig, kan kort sammenfattes i følgende: Martin A. Hansens tilgang til historien var fortællerens og digterens, men på ét solidt grundlag af historiske studier og research. Resultatet ses først og fremmest i romanerne Jonatans Rejse og Lykkelige Kristoffer. Hertil kommer en række noveller med en historisk ramme som fx Tirad og Hjemkomsten. Men ikke mindst i en lang række essays og foredrag reflekterer Martin A. Hansen over historiens mening og betydning. Det store kulturhistoriske værk Orm og Tyr står for al fremtid som et monument over Martin A. Hansens afgørende bidrag til vores forståelse af dansk oldtid og dens overgang til den kristne middelalder.

I boghæftets indledning skriver jeg:
"Tirad rist" står der kort i kridtkvaderen i koret på Holtug kirke. Martin A. Hansen har siden sine drengeår undret sig over denne runeindskrift. De gamle runer, der for ham repræsenterer den førkristne tid, er sat ind i den nye tids bygningsværk, kirken. Den romanske folkekristendom, som Martin A. Hansen kalder den nye religion, var et brud med det gamle. Det var et kulturskifte, en ændring af folkets bevidsthed, en ændring i etik og retsbevidsthed, men det var samtidig en videreførelse af noget grundlæggende i folket.

Som historiker iagttager Martin A. Hansen, hvordan man i en række kirkebygninger kan finde tilsvarende levn fra den forrige tid i form af båndslyng og indristede runer. Så vender han tilbage til Tirad: ”Hvem var han? Siden jeg var Dreng, har jeg mange gange staaet og gloet på Stenen med hans Runer. Hans Tekst er underlig uopslidelig for en Læser, skønt den kun er på to Ord. Tirad rist. Det er en Tekst så indlysende, at den just bliver gaadefuld”.

Så melder digteren Martin A. Hansen sig. For hvem er denne Tirad? Han ikke bare skrev i muren. Det var sig selv, sin sjæl, han ristede ind i kridtkvadren. ”Han står endnu i muren og våger”.

Nu får vi en fortælling om Tirad, om vendernes plyndringer på Sydsjællands og Stevns kyster i de urolige tider i midten af 1100-tallet, hvor landet er hærget af borgerkrig mellem tronprætendenterne Svend, Knud og Valdemar, og hvor landet ligger åbent og sårbart for de vendiske sørøvere. Men samtidig er det den store byggeperiode for stenkirkerne. Tirad tages til fange af venderne og bliver galejslave. Hvert forår og sommer, når plyndringstogterne går op langs Sjællands østkyst, kan Tirad fra sin plads bag åren se, hvordan stenhuggerne på klinten arbejder på livet løs for at udhugge kalkstensblokke til de mange landsbykirker.

I Orm og Tyr er overgangen til kristendommen skæringspunktet. Efter en gennemgang af den danske oldtids perioder fra stenalder til jernalder kommer vi ind i vikingetiden og dermed kristendommens indførelse. Hvorfor vælger danskerne kristendommen? - spørger Martin A. Hansen. Svaret kan gøres op i flg. punkter - og jeg citerer igen fra boghæftet:

1. Folket vælger Krist for hans krafts skyld – og ikke af kristelige grunde. Der finder ikke et egentligt religionsskifte sted. Men de skifter Gud. De får en gud, som ikke blot virker om søndagen, som ikke blot sørger for det hinsidige, for frelse, men ”en mægtig gud, som er i rummet, i vejret, i havet, i markerne, i menneskene, i hver hverdags hændelser”.

2. Kirkens hellige handlinger og dens store årstidsdrama har livsfornyende og opholdende kraft. Kirkerne bliver det stærke, hellighedens kraftcentrum, når de er rejst, og viekorsene er malet i deres indre. Den byder folk mere end den gamle gudekult.

3. Skæbnetroen skifter karakter. Menneskets skæbne kan nu ikke længere forklares. Almagt og skæbne ligger uden for det, folk kan og skal granske i. Man bøjer sig. ”Man ser heller ikke Gud over den høje vinterhimmel. Man ved, han er der”.

4. Men kristendommen stiller også krav og giver lighed, som nok mødes med modstand, men som alligevel slår igennem. Guds hus og det hellige skal også stå åbent for trælle. Gud gav trællen ret til dåb, sakramenter og kristengrav som til alle andre. Og på det skarpeste forbyder kirken, at spædbørn udsættes.

5. Man vælger en kristendom, som ikke har en forestilling om et dødsrige, et sjælens efterliv og dermed heller ikke kender til et sjælens liv forud. Nej, det menneskelige liv bliver til i undfangelsen. Derfor afviser kristendommen både fosterfordrivelse og børneudsættelse.

Da Orm og Tyr udkom i november 1952, var det dagbladenes litteraturkritikere, der skrev anmeldelserne (Bernard Eric Jensen). Dagbladene til højre for midten var begejstrede, mens fx Socialdemokraten var forbeholden og synes, at værket havde for lidt at sige nutiden. I Politiken gav forfatterkollegaen Tom Kristensen imidlertid en varm anbefaling af bogen. Men besynderligt nok var der ingen anmeldelse i Højskolebladet, ligesom faghistorikerne var tavse. Bernard Eric Jensen citerer i sin bog Emil Fredriksen for følgende sætninger i dennes anmeldelse af Orm og Tyr i Berlinske Tidende: ”Dette Værk er ikke blot om Fortiden. Det er et Værk, som synes bestemt til at øve en stor og god Gerning i vort Folk”. Og i Jyllands-Posten skrev Jens Kruuse, at ”A. Hansen bringer Læseren ind i Nutiden”. Og det er da også sådan Orm og Tyr fremover blev læst og læses i dag: som et værk om Danmarks fjerne tider - netop med relevans for nutiden. Om historiens betydning, skrev Martin A. Hansen i indledningen til artiklen Folkets Danmarkshistorie (1940): ”Den er ikke bare interessant, ikke bare en nyttig Kommentar til vort Nutidssamfund. Den er noget helt andet, en Del af vor Eksistens”.

292: Bo Christensen: ”Vidnerne fra Stevns”

Mette Lise Rössing

Skrevet med baggrund i CD-indlæsningen af 21 noveller og essays udgivet i 2019 af Landsforeningen Martin A. Hansen ved lydstudie Poul Jørgensen. Kan købes via Landsforeningen (se under salg på www.martin-a-hansen.dk).

Titlen på denne artikel er et udtryk hentet fra forfatteren Hans Lyngby Jepsens (1920-2001) afsluttende udgivelse "Mest imod" - Sidste erindringer og essays - fra (netop) 2001. - Skønt hans sidste værk, blev bogen den *første* af ham, jeg fik læst. - En rig bog, der udmærker sig på mange forskellige områder - og heriblandt MAH og erindringerne om denne. I Lyngby Jepsens bog fortælles adskilligt omkring MAH, men jeg synes alligevel at jeg må citere nogle linjer, der ligger til grund for denne artikel, og som sammenfatter meningen med overskriften på samme: (citat):

- Martin A. Hansen lod sine vidner fra Stevns se ind i fremtiden. Jeg undrede mig en smule over at de kun så ulykker og død, ingen lykke eller glæde. Men sorgen giver fortællingen et større vingesus, døden er mere bemærkelsesværdig end hverdagslivet, døden og ulykken falder som et hug, mens livet bare fortsætter, og lykken er under alle omstændigheder en overgang, mens sorgen og savnet svier længe. - De var fremsynede hans vidner. Det er et ord som ellers mest bruges om forretningsfolk og forskere og sportstrænere. Det har at gøre med beregninger og prognoser. MAH talte om noget andet. Han skrev i det hele taget aldrig om forretninger, videnskab, sport eller noget som var oppe i tiden, han holdt sig helst til fortiden, til gammellivet (hans eget udtryk) - og altså i mundtlig fortælleform til fremtiden set fra fortiden. Til synet ud over den til enhver tid gældende nutid.

Til dette citat vil jeg gerne knytte følgende mindre betragtning:

(Det egtl.) Hovedvidne, fra Stevns, må have været MAH selv! Det er gennem ham vidnerne føres frem for - ikke en "dommer", nej, - men læserEN og læserNE, af hvilke der jo som bekendt var mange gennem de år , det blev digteren beskåret, at virke i dansk litteratur - og i disse aktive år blev læserne efterhånden flere og flere, der alle så det store potentiale MAH var i

besiddelse af, når det drejede sig om at skildre noget, modtagerne kunne genkende, enten fra egne vilkår, eller slægtens - især disse stevnske skæbner og deres historie, som MAH gengav i fortællinger, essays og romaner. At de ikke blot var opdigtede figurer, men i beskrivelsen, det fortællende - større eller mindre - viste at disse havde eksisteret - og nogle var vel endnu tilbage i MAHs levetid, der kunne bevidne det oprigtige i det, der blev hans "digtning" -

Det vil føre for vidt at skulle gennemgå, endsige blot citere fra samtlige, eller dele, af disse mange tekster, der er repræsenteret på i denne alle henseender fremragende CD-udgivelse, som er god at lytte til - men kan også være en berigelse, hvis man har teksten/teksterne foran sig, og kan "følge med" under oplæsningen - måske en smule mere intenst! - (Det samme må, i al fald for mit eget vedkommende, gøre sig gældende, når man lytter til CD-ROM-udgivelsen fra 2014 i forbindelse med indvielsen af Digter-ruten: "Digter og landskab" - MAH på Stevns - og (især) hvis man har den samtidig udgivne "Rutebog" foran sig. - Her er det godt nok citater eller uddrag af MAH-tekster - men samtidig, og det er væsentligt, hørende med til billedet af digteren; enten andres, eller endnu bedre, MAHs *egne* kommentarer til næsten hver af de 6 rutepunkter - og disse ialt 24 "kapitler" - 4 for hvert rutepunkt - repræsenterende ialt 18 tekster af digteren - og 6 indledende bemærkninger om det/de pågældende steder på Stevns, der i så høj grad er MAH-relaterede! - Det bør dog lige tilføjes, at ca. 17 af disse udpluk fra forfatterskabets forskellige perioder og udgivelser, er medtagne i deres fulde længde på CD'en fra 2019)!

Nu er der, og det er vel nok så væsentligt, adskillige andre MAH-tekster, der udgør samme "emne(r)", når det drejer sig om digterens hjemegn og hans erindringer om samme, både hvad angår menneskene, landskabet og historie/topografi - og det er måske navnlig de sidste to begreber, der optog MAH i hans senere og, desværre, sidste år - efter at fiktions-“ evnen" var blevet nærmest lammet eller gold - to betegnelser jeg egentlig ikke bryder mig om at anvende i forbindelse med MAHs iøvrigt frodige s k a b e r -evne, den søgte blot andre veje, og bestemt IKKE MINDRE betydelige! - Iøvrigt enhver, der har beskæftiget sig med sidste del af de offentliggjorte dagbøger - jeg tænker naturligvis på den i mange år ofte omtalte, men nærmest "hemmeligholdte", dog netop derfor endnu mere interessante "Hospitals-dagbog", der førtes fra et stykke tid efter indlæggelsen og næsten helt frem til døden, hvori det på et eller flere tidspunkter, stod næsten lysende klart, at MAH - hvis ikke sygdommen havde fået det forløb og den udgang den fik for

digteren, at han rimeligvis stod foran et "nybrud", hvad angår det fiktive, altså nye digteriske frembringelser. - Den SIDSTE egentlige fiktions-tekst (som iøvrigt synes færdigskrevet) "En Hændelse", er at finde i "HDB" - og er tillige med på CD'en fra 2019.

For til sidst at vende tilbage til begyndelsen, som man jo ofte må, nogle gange for at komme videre, vil jeg blot bidrage med enkelte oplysninger vedr. Hans Lyngby Jepsen og MAH. - L.J. omtales IKKE i Dagbøgerne, men dog ca. 6 gange i Brev-udgaven. - H.L.J. bidrog IKKE med noget i "Heretica"s 6 årgange - men til gengæld kan man i afløseren "Vindrosens" 1ste årgang (1954), hft. 2, finde en dobbelt-anmeldelse af "Dansk Vejr" og "Paradisæblerne", som bekendt begge udgivne i 1953.

Hans-Ole omgivet af sin familie. Billedet er taget af Ole Malling på Kongehøjen i Gl. Lejre i forbindelse med den årlige ' familiehøjskoledag', her i 2019 hvor Hans-Ole fortalte om skibssætningen. Senere fortsatte turen til Sagnlandet hvor vi så den nybyggede Kongehal (der knapt var færdig). Hans-Ole læste fra "Orm og Tyr" og Lars Holten fortalte om det utrolige byggeri.